

Προπτυχιακή Εργασία

Νικολάου Κωνσταντίνα

Οι Εκλογές στην Ελλάδα:1844-2004

ΕΙΣΑΓΩΓΗ:

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΟ 1844 – 2004

Ο άνθρωπος, το ύψιστο δημιούργημα του Θεού, είναι πραγματικά ελεύθερος όταν ελεύθερα καθορίζει τις σκέψεις και τις πράξεις του, χωρίς εξωτερικές επιδράσεις, και εξασφαλίζει το λίκνο κάθε πνευματικής δημιουργίας, δηλαδή την κοινωνία.

Έτσι οι άνθρωποι, όταν εισέρχονται στην κοινωνία, εναποθέτουν την ισότητα, την ελευθερία και την εκτελεστική εξουσία στα χέρια της κοινωνίας. Με ποιο τρόπο; Μα φυσικά με τις Εκλογές. Οι Εκλογές έχουν χαρακτήρα προσωπικό, αναφέρονται σε πρόσωπα. "Εκλέγω" σημαίνει "διαλέγω" και, στη συγκεκριμένη περίπτωση,, "επιλέγω" ανάμεσα σε περισσότερα πρόσωπα. Ο προσωπικός χαρακτήρας των εκλογών ανήκει στις βάσεις του αντιπροσωπευτικού συνταγματικού οικοδομήματος. Η ανάδειξη των μελών του Κοινοβουλίου, των αντιπροσώπων, αποτελεί τον αποκλειστικό σκοπό και το μοναδικό νομικό αποτέλεσμα των εκλογών της αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας. Οι εκλογές δεν είναι παρά απλά και μόνο η απαραίτητη διαδικασία για την ανάδειξη των αντιπροσώπων. Αυτή είναι η συνταγματική θέση τους. Είναι εκλογές στην κυριολεξία του όρου και έχουν έντονο προσωπικό χαρακτήρα. Η αντιπροσωπευτική θεωρία αναγνωρίζει στους εκλογείς το δικαίωμα να εκλέγουν τους αντιπροσώπους τους, όχι όμως και να καθορίζουν την πολιτική που θα ακολουθήσουν. Η μεγάλη προσφορά της εκλογής, έγκειται ακριβώς στην από τα κάτω και όχι από τα πάνω ανάδειξη. Οι εκλογές είναι πράγματι θεσμός συνυφασμένος με τη Δημοκρατία, γιατί επιτρέπει την από το λαό ανάδειξη της πολιτικής ηγεσίας.

Εμείς παρουσιάζουμε τις ελληνικές εκλογές του διαστήματος 1844 – 2004, οι οποίες βεβαίως δεν είχαν την ίδια έννοια με την προαναφερθείσα, αλλά παρουσιάζουν μια εξελικτική πορεία προς τον σημερινό αντιπροσωπευτικό κοινοβουλευτισμό της Δημοκρατίας. Βεβαίως, η κατανόηση των εκλογών θα ήταν χωρίς ουσία, αν δεν παρουσιάζαμε και το κοινωνικοπολιτικό παρασκήνιο, ταυτοχρόνως με την αντικειμενική ιστορική παρουσίαση των εκλογών. Έτσι, παρουσιάζουμε τα γεγονότα έχοντας πάντοτε υπόψην το αντικείμενο της Συνταγματικής Ιστορίας, το οποίο φυσικά είναι η μελέτη της οργάνωσης και της άσκησης της κρατικής εξουσίας κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου.

Όπως αναφέραμε στα προλεγόμενά μας, η συγκεκριμένη ιστορική περίοδος που μας απασχολεί είναι το χρονικό διάστημα μεταξύ 1844 – 2004.

Πέρα από την παρούσα Εισαγωγή, το θέμα μας αναλύεται στο Κύριο Μέρος της εργασίας, το οποίο συμπληρώνεται από Πίνακες και από Γραφικές Παραστάσεις. Στο τέλος κάθε ενότητας παρατίθεται το Βασικό Συμπέρασμα, ενώ η Βιβλιογραφία που χρησιμοποιήσαμε δηλώνεται τόσο στο τέλος κάθε σελίδας, υπό τη μορφή Υποσημειώσεων, όσο και συγκεντρωμένη στο τέλος της εργασίας. Ως επίλογο, η εργασία μας περιλαμβάνει μια σύντομη Περίληψη του αντικειμένου της, ενώ τα σχετικά Λήμματα παρατίθενται σε πίνακα στο τέλος της εργασίας.

Η εργασία μας χωρίστηκε σε 2 μέρη, για να καλυφθεί πλήρως κάθε πτυχή του αντικειμένου της. Με το πρώτο μέρος, το οποίο καταλαμβάνει τις Εκλογές κατά την περίοδο 1844-1923 καταπιόστηκε η Νικολάου Κωνσταντίνα, ενώ με το δεύτερο μέρος, το οποίο καταλαμβάνει τις Εκλογές κατά την περίοδο 1924-2004, καταπιόστηκε η Χριστοδούλου Δέσποινα.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ (1844-1862)

Μετά την Ελληνική Επανάσταση και την Περίοδο της "Ελληνικής Πολιτείας" που διήρκησε μόλις τρία χρόνια (1828-1831), διαδεχόμενη από την Περίοδο της Απόλυτης Μοναρχίας του Όθωνα την επόμενη δεκαετία (1833-1843), νέες αναταραχές στο πολιτικό προσκήνιο της Ελλάδος αλλάζουν τη μορφή του πολιτεύματος σε Συνταγματική Μοναρχία επί Όθωνα, στα χρόνια 1844-1862.

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ ΠΡΟ ΕΚΛΟΓΩΝ 1844

Οι εκλογές του 1844 υπήρξαν στην πραγματικότητα η υλοποίηση του αιτήματος της στάσης της στρατιωτικής φρουράς των Αθηνών υπό τον Συνταγματάρχη Δ. Καλλέργη. Η περικύκλωση των ανακτόρων με τη βοήθεια του λαού της πρωτεύουσας ανάγκασε τον βασιλιά Όθωνα να δεχτεί το αίτημα και να παραχωρήσει Σύνταγμα, ως μια ύστατη προσπάθεια να διατηρήσει τη βασιλεία του. Ο βασιλιάς υπέγραψε αμέσως το διάταγμα, όπου όριζε ότι "θέλει συγκαλεσθή Εθνική Συνέλευσις διά να συντάξωμεν μετ'αυτής το Σύνταγμα του Κράτους", ειδικά μετά την αναγνώριση της στάσης του στρατού από το Συμβούλιο της Επικρατείας. Χωρίς να χάνει χρόνο, ο μονάρχης διορίζει το ίδιο πρωί νέα κυβέρνηση, υπό την προεδρία του Ανδρέα Μεταξά, αρχηγού του ρωσικού κόμματος. Στην κυβέρνηση αυτή αντιπροσωπεύονταν με ίση αναλογία και τα τρία κόμματα (ρωσικό, αγγλικό και γαλλικό). Στις 25 Οκτωβρίου 1943 αντιπροσωπεύονται και φανερά πλέον το γαλλικό και αγγλικό κόμμα, με το διορισμό ως Υπουργοί άνευ χαρτοφυλακίου του Ι. Κωλέττη και Αλ. Μαυροκορδάτου αντίστοιχα. Ωστόσο, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Ν. Διαμαντούρου, παρά τη φαινομενική διακομματική ομοφωνία, οι πιθανότητες μιας μακροπρόθεσμης συνεργασίας ήταν ελάχιστες, λόγω των ανταγωνισμών των τριών κομμάτων και των διαφορετικών απόψεων των ηγετών τους για το χαρακτήρα και τους σκοπούς της μεταρρύθμισης.

Οι εκλογές για την ανάδειξη της Εθνοσυνέλευσης έλαβαν χώρα την τελευταία εβδομάδα του Οκτωβρίου, με

ψήφιση σύμφωνη με αυτή που όριζε ο καποδιστριακός εκλογικός νόμος της 4ης Μαρτίου 1829, δηλ. έμμεση και καθολική ψηφοφορία του αρρένου πληθυσμού πάνω από 25 ετών.

Η Εθνοσυνέλευση απαρτίστηκε από 244 πληρεξουσίους, εκλεγμένους από 92 εκλογικές περιφέρειες, συμπεριλαμβανομένων και εκπροσώπων των αλύτρωτων περιοχών που όμως συμμετείχαν στην επανάσταση του 1821. Παρά τον κοινό σκοπό, δημιουργήθηκαν 2 αντίπαλες παρατάξεις: η ισχυρότερη, σχηματιζόμενη από τους εκπροσώπους των τριών κομμάτων με εκπροσώπους τον Μεταξά, Κωλέττη και Μαυροκορδάτο, σχημάτισαν ένα ανεπίσημο Υπουργικό Συμβούλιο με άμεσο σκοπό στο συντακτικό έργο. Αντίθετα, η αντιπολιτευτική ομάδα των 90 πληρεξουσίων με αρχηγούς υο στρατηγό Μακρυγιάννη και τον Ρ. Παλαμίδα ήταν ανομοιογενής και χωρίς σταθερές πολιτειακές θέσεις.

Τελικώς, η Συνέλευση συνήλθε στις 8 Νοεμβρίου 1843 και αυτοονομάστηκε ' ' η της Γ' Σεπτεμβρίου εν Αθήναις Εθνική των Ελλήνων Συνέλευσις'. Από τη Συνέλευση εξεκλέγη 21μελής επιτροπή στις 26 Νοεμβρίου για να καταρτίσει σχέδιο συντάγματος με γενικό εισηγητή τον Λ. Μελά. Το τελικό σχέδιο ψηφίστηκε στο σύνολό του στις 21 Φεβρουαρίου 1944 και, μετά από παρεμβάσεις του Όθωνα και ορισμένες αλλαγές, κυρώθηκε και εξεδώθηκε μπροστά στην Εθνική Συνέλευση από το μονάρχη στις 18 Μαρτίου.

Συνεπώς, οι εκλογές του 1844 επέφεραν σπουδαίες και σημαδιακές αλλαγές στην πολιτική ζωή και το πολίτευμα της χώρας, που πλέον μεταβάλλεται σε Συνταγματική Μοναρχία.

Το Σύνταγμα του 1944, ως προς τη νομική του φύση,, ήταν Σύνταγμα παραχωρημένο και όχι έργο μιας κυρίαρχης Εθνικής Συνέλευσης, ' ' προϊόν ' ' μιας κυρίαρχης λαϊκής αντιπροσωπείας.

Ήταν, κατά κύριο λόγο, έργο του βασιλιά που, προκειμένου να πετύχει το μείζον, τη διατήρηση του θρόνου του, δέχτηκε να ' ' αυτοπεριοριστεί και να αυτοδεσμευτεί' ' με σύνταγμα, στο σημείο που ως μονάρχης επιθυμούσε. Παρόλα αυτά, η σύμπραξη της Εθνικής Συνέλευσης ως λαϊκής αντιπροσωπείας στην κατάρτιση του Συντάγματος προσέδωσε σ' αυτό χαρακτήρα ' ' συμβουλευίου' ' ανάμεσα στο λαό και το μονάρχη, συνεπώς, μια αναβάθμιση από την προηγούμενη περίοδο της απόλυτης μοναρχίας.

Ως προς τη μορφή του, το Σύνταγμα του 1844 απαρτιζόταν από 107 άρθρα και δεν ήταν πρωτότυπο.

Συντάχθηκε με βάση το γαλλικό συνταγματολογικό χάρτη της 14ης Αυγούστου 1830 και το βελγικό Σύνταγμα της 7ης Φεβρουαρίου 1831. Πολλές διατάξεις μάλιστα μεταφέρθηκαν αυτούσιες από αυτό.

Γενικά, το Σύνταγμα του 1844 ήταν μοναρχικό, συντηρητικό και μετριοπαθές με υιοθέτηση, όμως, και ορισμένων φιλελευθέρων δημοκρατικών αρχών.

Πέρα όμως από το συντηρητικό και χαρακτήρα, το Σύνταγμα του 1844 συμπληρωνόταν με ένα επαναστατικό για την εποχή του εκλογικό νόμο.

Ο εκλογικός νόμος της 18ης Μαρτίου καθιέρωνε την εκλογή των βουλευτών με πλειοψηφικό σύστημα δύο γύρων, που θα διεξαγόταν με άμεση, σχεδόν καθολική και μυστική ψηφοφορία. Δικαίωμα ψήφου αναγνωριζόταν ' ' εις όλους τους εντός του βασιλείου γεννηθέντος Έλληνας' ' οι οποίοι είχαν συμπληρώσει το 25ο έτος της ηλικίας τους και διέθεταν ' ' ιδιοκτησίαν τινά εντός της επαρχίας ή εξασκούντας εν αυτώ οιοδήποτε επάγγελμα ή ανεξάρτητον επιτήδευμα'. Κάθε πολίτης διέθετε μια ψήφο και όφειλε να ασκεί αυτοπροσώπως το δικαίωμά του. Βουλευτές εκλέγονταν εκείνοι που είχαν πάρει την απόλυτη πλειοψηφία στην πρώτη εκλογή, ενώ ως εκλογική περιφέρεια διατηρούνταν η επαρχία. Κατά τον Α. Μάνεση, η με κοινό έστω νόμο καθιέρωση της καθολικής, κατ' ουσία άμεσης ψηφοφορίας σε εποχή που δεν είχε εισαχθεί ακόμη στα προηγμένα κράτη της δυτικής Ευρώπης, εξηγούνταν από τη δημοκρατική και εξισωτική νοοτροπία του ελληνικού λαού και ορισμένων εκπροσώπων του. Πιο συγκεκριμένα, την ίδια εποχή, ένας μόνο στους 12 Βρετανούς πολίτες είχε δικαίωμα ψήφου, ενώ στη Γαλλία μόνο 170 000 πολίτες από τους 32 000 000 κατοίκους ψήφιζαν. Καθιερώθηκε μετά το 1875 η καθολική ψηφοφορία στη Γαλλία, στο Βέλγιο το 1893, στη Νορβηγία το 1898, στην Αυστρία το 1907, στη Σουηδία το 1909, στην Ιταλία το 1912 και στην Αγγλία μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΜΕΤΑ ΤΗ ΨΗΦΙΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

Παρά τις ελπίδες για ένα νέο πολιτικό μέλλον που άνθισαν με τη ψήφιση του Συντάγματος, η πραγματικότητα τις διέψευσε. Κι αυτό, εξαιτίας της αρνητικής στάσης του μονάρχη Όθωνα απέναντι στις αρχές του νέου πολιτεύματος που προβλέπονταν από το Σύνταγμα, και των ξένων επεμβάσεων που επέδρασαν άμεσα στις εσωτερικές εξελίξεις της χώρας καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1850.

Στο διεθνές προσκήνιο επικρατούσε οξύτατος ανταγωνισμός ανάμεσα στους πρώην συμμάχους και νικητών των ναπολεόντειων πολέμων, ειδικότερα μετά την άνοδο της επιρροής της Ρωσσίας στο χώρο της ανατολικής Μεσογείου και την προσπάθεια ανάδειξης της Γαλλίας. Ο Όθωνας, εκμεταλλευόμενος τις διεθνείς συγκυρίες, παρουσιαζόταν ως ο συσπειρωτής του αδικούμενου ελληνισμού και διατηρούσε έτσι την εξουσία, καθώς μεγάλωνε η δημοτικότητά του. Γι' αυτό και δεν είναι παράξενο ότι στο διάστημα που ακολούθησε η μια κυβέρνηση διαδεχόταν την άλλη μετά από ολιγόμηνη θητεία.

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ 1844-1862

Σε αυτό το διάστημα επικρατεί ένα υποτυπώδες Κοινοβουλευτικό Σύστημα. Λειτουργεί μόνο ως σύστημα ελέγχου της εξουσίας, αφού ο μονάρχης επιλέγει την Κυβέρνηση, διορίζει Πρωθυπουργό και η Κυβέρνηση διατηρείται στην εξουσία όσο είναι και ο μονάρχης στην εξουσία ή όσο αυτός το επιτρέπει. Το πρώιμο αυτό Κοινοβουλευτικό Σύστημα, η εξάρτηση της Κυβέρνησης από τη Βουλή, εξασφάλισε την ισορροπία της πολιτικής αντίθεσης μονάρχη- κοινοβουλίου. Αποτέλεσε τη λύση στην πολιτική αυτή αντίθεση, ένα συγκεκριμένο τρόπο κατανομής εξουσίας, ανάμεσα στα δύο αυτά βασικά όργανα της πολιτείας, το μονάρχη και το κοινοβούλιο.

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1844-1864 ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ

1844•

18 Μαρτίου: Τίθεται σε ισχύ το Σύνταγμα του 1844

6 Αυγούστου: Κυβέρνηση Ι. Κωλέττη

1η Σεπτεμβρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ

7 Σεπτεμβρίου: Έναρξη της Α' Βουλευτικής Περιόδου

1847•

14 Απριλίου: Λήξη της Α΄ Βουλευτικής Περιόδου

1η Ιουλίου: ΕΚΛΟΓΕΣ

28 Ιουλίου: Έναρξη της Β΄ Βουλευτικής Περιόδου

5 Σεπτεμβρίου: Κυβέρνηση Κ. Τζαβέλα (διορίστηκε πρωθυπουργός μετά το θάνατο του Πρωθυπουργού Ι. Κωλέττη)

• 1848

8 Μαρτίου : Παραίτηση κυβερνήσεως Κ. Τζαβέλα

Κυβέρνηση Γ. Κουντουριώτη

15 Οκτωβρίου : Παραίτηση κυβερνήσεως Γ. Κουντουριώτη

Κυβέρνηση Κ. Κανάρη

1849•

12 Δεκεμβρίου : Παραίτηση κυβερνήσεως Κ. Κανάρη

Κυβέρνηση Α. Κριεζή

1850•

22 Ιουλίου: Λήξη της Β΄ Βουλευτικής Περιόδου

20 Οκτωβρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ

30 Οκτωβρίου: Έναρξη της Γ΄ Βουλευτικής Περιόδου

1853•

23 Σεπτεμβρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ

27 Οκτωβρίου: Λήξη της Γ΄ Βουλευτικής Περιόδου

30 Οκτωβρίου: Έναρξη της Δ΄ Βουλευτικής Περιόδου

1854•

16 Μαΐου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Α. Κριεζή

Κυβέρνηση Α. Μαυροκορδάτου

1855•

22 Σεπτεμβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Α. Μαυροκορδάτου

Κυβέρνηση Δ. Βούλγαρη

1856•

6 Οκτωβρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ

29 Οκτωβρίου: Λήξη της Δ΄ Βουλευτικής Περιόδου

7 Δεκεμβρίου: Έναρξη της Ε΄ Βουλευτικής Περιόδου

1857•

13 Νοεμβρίου: Παραίτηση κυβερνήσεως Δ. Βουλγάρη

Κυβέρνηση Α. Μιαούλη

1859•

24 Μαΐου: Λήξη της Ε΄ Βουλευτικής Περιόδου

29 Μαΐου: Παραίτηση κυβερνήσεως Α. Μιαούλη

Κυβέρνηση Α. Μιαούλη (μετά από την άρνηση του Α. Μεταξά και Κ. Κανάρη να σχηματίσουν κυβέρνηση)

1η Αυγούστου: ΕΚΛΟΓΕΣ

29 Οκτωβρίου: Έναρξη της ΣΤ΄ Βουλευτικής Περιόδου

1860•

16 Νοεμβρίου: Λήξη της ΣΤ΄ Βουλευτικής Περιόδου

1861•

16 Ιανουαρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ

15 Οκτωβρίου: Έναρξη της Ζ΄ Βουλευτικής Περιόδου

1862•

22 Ιανουαρίου: Ανέλαβε προσωρινός Πρόεδρος της κυβερνήσεως ο Α. Κουντουριώτης

26 Μαΐου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Α. Μιαούλη

Κυβέρνηση Ι. Κολοκοτρώνη (προηγήθηκε εντολή προς τον Β. Κανάρη την οποία ο Όθωνας ανακάλεσε)

11 Σεπτεμβρίου: Λήξη της Ζ΄ Βουλευτικής Περιόδου

10 Οκτωβρίου: Κατάλυση της Οθωμανικής δυναστείας

10 Νοεμβρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ

11 Οκτωβρίου: Προσωρινή "κυβέρνηση" Δ. Βούλγαρη, Κ. Κανάρη, Μπ.

Ρούφου

10 Δεκεμβρίου: Έναρξη εργασιών της Β΄ Εθνικής Συνέλευσης

Παρατίθεται γραφική παράσταση των θητειών των Πρωθυπουργών κατά την περίοδο της Συνταγματικής Μοναρχίας, ενδεικτική των σύντομων κυβερνήσεων.

⊞ Συμπεραίνοντας, στην εικοσαετία της συνταγματικής μοναρχίας του Όθωνα (1843-1862) σχηματίστηκαν 16 διαφορετικές κυβερνήσεις και όλοι οι Πρόεδροι του Υπουργικού Συμβουλίου ήταν Έλληνες πολιτικοί. Αποτελούσαν μάλιστα την τελευταία γενιά των εκπροσώπων του αγώνα και της επανάστασης του '21. Οι μακροβιότερες στη θητεία τους Κυβερνήσεις ήταν κατά την περίοδο αυτή οι "αυλικές" κυβερνήσεις υπό την προεδρία των ναυάρχων Κριεζή και Μιαούλη (4.5 χρόνια περίπου) και ακολουθούν σε χρονική διάρκεια οι κυβερνήσεις Κωλέττη (3 χρόνια) και Βούλγαρη (2 χρόνια), με τελευταίες την 4η κυβέρνηση του Μαυροκορδάτου και τη 2η του Κανάρη, η θητεία των οποίων μόλις υπερέβη το έτος. Η θητεία των υπόλοιπων 10 κυβερνήσεων ήταν εξαιρετικά βραχύβια και δεν υπερέβη το έτος. Ενώ οι υπουργοί και οι Κυβερνήσεις κατ'αυτή τη περίοδο δεν αποτελούν συχνά παρά απλά "cabinets de roi" των οποίων η αυτονομία ήταν περιορισμένη και η λειτουργία τους σχεδόν απόλυτα εξαρτημένη από τη βασιλική βούληση και κυριαρχία. Το συμπέρασμα είναι ότι μέσα στο γενικότερο πλαίσιο μιας "μικροαστικής" δημοκρατίας, που την χαρακτήριζαν τα γνωρίσματα του πολιτικού ή θεσμικού εκσυγχρονισμού, από τη μια πλευρά, αλλά και της οικονομικής καθυστέρησης, από την άλλη, οι πολιτικοί ως άτομα, μια και δεν υπήρχαν ή βρίσκονταν σε εμβρυακή μορφή τα οργανωμένα κόμματα αρχών, αναδεικνύονταν ως ιδανικοί μεσολαβητές, παρέχοντας τα σχετικά μέσα για την προώθηση των παντοειδών προσωπικών αιτημάτων των πολιτών στα κέντρα λήψης αποφάσεων και στην εν όλω ή εν μέρει ικανοποίησή τους με αντάλλαγμα την ψήφο και την υποστήριξη τους στο πολιτικό παιχνίδι των εκλογών.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ Α΄ ΒΑΣΙΛΕΥΟΜΕΝΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ (1864-1924)

Η περίοδος αυτή, μπορεί, ανάλογα με τις πολιτικές μεταβολές, να χωριστεί σε τρεις υποπεριόδους.:

A) Από το Σύνταγμα του 1864 έως την αρχή της "δέδηλωμένης" (1875)

B) Από την αρχή της "δέδηλωμένης" έως τη συνταγματική αναθεώρηση του 1911

Γ) Από τη συνταγματική αναθεώρηση του 1911 έως τη Β΄ Ελληνική Δημοκρατία

A. ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1864 ΕΩΣ ΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΕΔΗΛΩΜΕΝΗΣ (1875)

Σταθμός της περιόδου αυτής ήταν η κατάλυση της δυναστείας του Όθωνος, με το ψήφισμα της νύκτας της 10ης Οκτωβρίου 1862, ύστερα από εξέγερση της φρουράς και του λαού των Αθηνών.

Με το ψήφισμα διακυρησσόταν εν ονόματι του "Ελληνικού Έθνους ολοκλήρου" α) η κατάργηση της βασιλείας του Όθωνος και της αντιβασιλείας της Αμαλίας, β) ο διορισμός τριμελούς προσωρινής κυβέρνησης "όπως κυβερνήση του κράτος μέχρι συγκαλέσεως της Εθνικής Συνελεύσεως", με πρόεδρο τον "πολίτη" Δ. Βούλγαρη και μέλη τους Κ. Κανάρη και Β. Ρούφο, και γ) η άμεση σύγκληση συντακτικής Εθνοσυνέλευσης "προς σύνταξιν της Πολιτείας και εκλογήν ηγεμόνος."

Από αυτό το ψήφισμα διαφαίνεται ότι φορέας της αλλαγής ήταν το έθνος, ως πηγή εξουσιών και φορέας της κυριαρχίας. Ήταν συμβολικά το πέρασμα από την μοναρχική στην δημοκρατική αρχή και την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας. Όμως, το ψήφισμα του Έθνους δεν είχε σκοπό να καταργήσει τη Βασιλεία παρά μόνο τη θητεία των Βιττελσβάχων, αφού διακύρρητε το πολίτευμα ως κληρονομική μοναρχία, χωρίς όμως ο μονάρχης να είναι πλέον το ανώτατο όργανο της πολιτείας, αλλά απλώς ανώτατος άρχων που μάλιστα θα εκλεγόταν από το έθνος μέσω της κυριαρχίας Εθνοσυνέλευσης.

Πρώτη κίνηση της Κυβέρνησης που είχε εκλεγεί ήταν η έκδοση ψηφίσματος (19 Νοεμβρίου 1862) με το οποίο καλούσε το λαό σε δημοψήφισμα. Νικητής στο δημοψήφισμα αναδείχθηκε ο πρίγκηπας Αλφρέδος με συγκέντρωση ψήφων 230 016 από το σύνολο των 240 701 ψήφων. Όμως, η πανηγυρική εκλογή του Αλφρέδου ματαιώθηκε τελικά, εξαιτίας της επέμβασης των ξένων δυνάμεων, της Γαλλίας και της Ρωσίας, για να μην εξυπηρετηθούν τα συμφέροντα της Αγγλίας μέσω του Αλφρέδου. Έτσι, το έργο της εξεύρεσης νέου βασιλιά ανέλαβε μοιραία η Εθνοσυνέλευση, που στο μεταξύ είχε συκληθεί. Με απόφαση που πήρε στις 22 Φεβρουαρίου 1863 η Εθνοσυνέλευση ανέθεσε σε επιτροπή της να αναδείξει το πρόσωπο του νέου βασιλιά, τελικά δε, με παρέμβαση της αγγλικής κυβέρνησης, ο θρόνος προσφέρθηκε στον 17χρονο Δανό πρίγκηπα Γεώργιο Γκλύξμπουργκ. Την εκλογή ενέκρινε παμψηφεί η Εθνοσυνέλευση, που με ψήφισμα που υιοθέτησε στις 18 Μαρτίου 1863 αναγόρευσε το νεαρό πρίγκηπα συνταγματικό βασιλιά, με το όνομα "Γεώργιος Α΄, βασιλεύς των Ελλήνων". Για αποφυγή προβλημάτων, μάλιστα, η Εθνοσυνέλευση κύρηξε το νέο βασιλιά ενήλικο ώστε μόλις φτάσει στην Ελλάδα να μπορέσει ο ίδιος να αναλάβει "την συνταγματική εξουσίαν".

Ακολούθησε η σύγκληση της Εθνικής Συνέλευσης και η κατάρτιση του νέου Συντάγματος, με ορισμένες όμως δυσκολίες. Από τη μια όμως, τα πολιτικά πράγματα ήταν εξαιρετικά ρευστά στην πολιτική σύνθεση της Εθνοσυνέλευσης, αφού οι πληρεξούσιοι δεν είχαν ούτε πολιτική πείρα, ούτε σαφή τοποθέτηση, και επομένως ήταν πιο επιρρεπείς στις ξένες επιδράσεις. Από την άλλη, την κατάσταση επέτεινε και ένας ακόμη παράγοντας: ήταν το σύστημα διακυβέρνησης, το σύστημα "κυβερνώσης Βουλής", που, απαιτώντας από την Εθνοσυνέλευση να συμμετέχει ενεργά στην καθημερινή διακυβέρνηση της χώρας και στην επίλυση των άμεσων προβλημάτων που κάθε τόσο εμφανίζονταν, δεν ευνόησε τον σχηματισμό ιδεολογικών πλειοψηφιών. Παρόλα αυτά, στο συντακτικό της έργο η Εθνοσυνέλευση ακολούθησε δημοκρατική διαδικασία. Αφού όρισε επιτροπή "επί της συντάξεως του πολιτεύματος", συζήτησε στην ολομέλεια της το σχέδιο που της υπέβαλε η Εθνοσυνέλευση, αφού προηγουμένως με δύο ψηφίσματα της κατήργησε τη Γερουσία και καθόρισε τα όρια των αρμοδιοτήτων του βασιλιά μέχρι να ψηφιστεί το Σύνταγμα, προβλέποντας ότι ο τελευταίος θα έχει το δικαίωμα της κυρώσεως των νομοθετημάτων της Συνελεύσεως, πλην του Συντάγματος.

Ο βασιλιάς Γεώργιος υπέγραψε στις 17 Νοεμβρίου 1864 το νέο Σύνταγμα, το οποίο περιλάμβανε 110 άρθρα και ήταν επηρεασμένο από τα Σύνταγματα του Βελγίου (1831) και της Δανίας (1849). Το Σύνταγμα αυτό, που έμελλε να ισχύσει -με τις αναθεωρήσεις του 1911 και του 1952- για περισσότερα από εκατό χρόνια, καθιέρωνε για πρώτη φορά στην Ελλάδα το πολίτευμα της Βασιλεύουσας Δημοκρατίας. Η βασική του διαφορά με το προηγούμενο Σύνταγμα του 1844, συνίστατο στο ότι διεπόταν από τη δημοκρατική και όχι τη μοναρχική

αρχή. Δηλαδή το Έθνος, ο ελληνικός λαός, και όχι ο μονάρχης αναγνωριζόταν πια ως πηγή και φορέας της κρατικής εξουσίας, ως Ανώτατο Όργανο του Κράτους.
Ο δημοκρατικός χαρακτήρας του νέου πολιτεύματος, παρά την κατά πλειοψηφία απόρριψη της πρότασης για υποχρέωση του στέμματος "όπως λαμβάνη τους υπουργούς εκ των Βουλών", προέκυπτε από διατάξεις και θεσμούς που καθιερώνονταν για πρώτη φορά, όπως στο Α21 όπου οριζόταν ότι όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το λαό, αλλά και στο Α107, όπου οριζόταν η διαδικασία αναθέωσης του Συντάγματος από την οποία αποκλειόταν ο βασιλιάς.

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1863-1875 ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ

1863•

13 Φεβρουαρίου: "Κυβέρνηση" Ζ. Βάλβη
18 Μαρτίου: Αναγόρευση βασιλέως Γεωργίου Α΄
27 Μαρτίου: "Κυβέρνηση" Δ. Κυριακού
29 Απριλίου: "Κυβέρνηση" Μπ. Ρούφου
19 Ιουνίου: Την εκτελεστική εξουσία αναλαμβάνει ο Πρόεδρος της Β΄ Εθνοσυνέλευσης Δ. Κυριακού.
21 Ιουνίου: "Κυβέρνηση" Μπ. Ρούφου
25 Οκτωβρίου: Κυβέρνηση Δ. Βούλγαρη

• 1864

5 Μαρτίου: Παραίτηση κυβερνήσεως Δ. Βούλγαρη
Κυβέρνηση Κ. Κανάρη
16 Απριλίου: Παραίτηση κυβερνήσεως Κ. Κανάρη
Κυβέρνηση Ζ. Βάλβη
26 Ιουλίου: Παραίτηση κυβερνήσεως Ζ. Βάλβη
Κυβέρνηση Κ. Κανάρη
17 Νοεμβρίου: Τίθεται σε ισχύ το Σύνταγμα του 1864

1865•

2 Μαρτίου: Παραίτηση κυβερνήσεως Κ. Κανάρη
Κυβέρνηση Α. Κουμουνδούρου
14 Μαΐου: ΕΚΛΟΓΕΣ
28 Μαΐου: Έναρξη της Α΄ Βουλευτικής περιόδου
20 Οκτωβρίου: Παραίτηση κυβερνήσεως Α. Κουμουνδούρου
Κυβέρνηση Ε. Δεληγιώργη
3 Νοεμβρίου: Παραίτηση κυβερνήσεως Ε. Δεληγιώργη
Κυβέρνηση Δ. Βούλγαρη
6 Νοεμβρίου: Παραίτηση κυβερνήσεως Δ. Βούλγαρη
Κυβέρνηση Α. Κουμουνδούρου
13 Νοεμβρίου: Παραίτηση κυβερνήσεως Α. Κουμουνδούρου
Κυβέρνηση Ε. Δεληγιώργη
28 Νοεμβρίου: Παραίτηση κυβερνήσεως Ε. Δεληγιώργη
Κυβέρνηση Μπ. Ρούφου

1866•

26 Ιανουαρίου: Παραίτηση κυβερνήσεως Μπ. Ρούφου (μετά από υπόδειξη του βασιλέως)
Κυβέρνηση Μπ. Ρούφου (με Υπουργούς Πρόσωπα εξωκοινοβουλευτικά)
9 Ιουνίου: Παραίτηση κυβερνήσεως Μπ. Ρούφου
Κυβέρνηση Δ. Βούλγαρη (με συμμετοχή και του Ε. Δεληγιώργη)
18 Δεκεμβρίου: Παραίτηση κυβερνήσεως Δ. Βούλγαρη
Κυβέρνηση Α. Κουμουνδούρου

1867•

20 Δεκεμβρίου: Η Κυβέρνηση Α. Κουμουνδούρου εξαναγκάζεται σε παραίτηση από τον βασιλέα σε παραίτηση ενώ διαθέτει την εμπιστοσύνη 104 βουλευτών από τους 181)
Κυβέρνηση εξωκοινοβουλευτική ("αχρόη") Α. Μωραϊτίνη
21 Δεκεμβρίου: Λήξη της Α΄ Βουλευτικής Περιόδου

1868•

25 Ιανουαρίου: Παραίτηση κυβερνήσεως Α. Μωραϊτίνη
Κυβέρνηση Δ. Βούλγαρη
21 Μαρτίου: ΕΚΛΟΓΕΣ
25 Απριλίου: Έναρξη Β΄ Βουλευτικής Περιόδου
10 Δεκεμβρίου: Λήξη της Β΄ Βουλευτικής Περιόδου

1869•

25 Ιανουαρίου: Παραίτηση κυβερνήσεως Δ. Βούλγαρη
Κυβέρνηση Θρ. Ζαΐμη
16 Μαΐου: ΕΚΛΟΓΕΣ
5 Ιουνίου: Έναρξη της Γ΄ Κοινοβουλευτικής Περιόδου

1870•

9 Ιουλίου: Παραίτηση κυβερνήσεως Θ. Ζαΐμη

Κυβέρνηση Ε. Δεληγεώργη
3 Δεκεμβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Ε. Δεληγεώργη
(πριν επαναληφθούν οι εργασίες της Βουλής όπου η
Κυβέρνηση θα καταψηφιζόταν)
Κυβέρνηση Α. Κουμουνδούρου

1871•

28 Οκτωβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Α. Κουμουνδούρου
Κυβέρνηση Θρ. Ζαΐμη
25 Δεκεμβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Θρ. Ζαΐμη
Κυβέρνηση Δ. Βούλγαρη
27 Δεκεμβρίου: Λήξη της Γ' Βουλευτικής Περιόδου

1872•

26 Φεβρουαρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ
24 Μαρτίου: Έναρξη της Δ' Βουλευτικής Περιόδου
8 Ιουλίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Δ. Βούλγαρη
Κυβέρνηση Ε. Δεληγεώργη
12 Ιουλίου: Λήξη της Δ' Βουλευτικής Περιόδου

1873•

27 Ιανουαρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ

1874:•

9 Φεβρουαρίου: Παραίτηση της Κυβερνήσεως Ε. Δεληγεώργη
Κυβέρνηση Δ. Βούλγαρη
14 Φεβρουαρίου: Έναρξη της Ε' Βουλευτικής περιόδου
(καθυστέρησε για να παραταθεί η παραμονή της
Κυβερνήσεως Ε. Δεληγεώργη που μειοψηφούσε
στη Βουλή)
23 Ιουνίου: ΕΚΛΟΓΕΣ
29 Ιουνίου: "Τίς πταίει". Το άρθρο του Χ. Τρικούπη στην εφημερίδα
"Καιροί".
25 Ιουλίου: Έναρξη της ΣΤ' Βουλευτικής Περιόδου

1875•

28 Μαρτίου: Λήξη της ΣΤ' Βουλευτικής Περιόδου
27 Απριλίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Δ. Βούλγαρη
Κυβέρνηση Χ. Τρικούπη
18 Ιουλίου: ΕΚΛΟΓΕΣ
11 Αυγούστου: Έναρξη της Ζ' Βουλευτικής Περιόδου- Διακηρύσσεται
στο λόγο του θρόνου την "αρχή της δεδηλωμένης"
15 Οκτωβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Χ. Τρικούπη
Κυβέρνηση Α. Κουμουνδούρου

Από τις εκλογές της περιόδου αυτής και το Σύνταγμα του 1864 συμπεραίνουμε τα εξής: την σταθερή βελτίωση της λειτουργίας του πολιτεύματος από τη μια, και την εισαγωγή του κοινοβουλευτικού συστήματος το 1875 από την άλλη.

Το ξεκίνημα της βασιλευόμενης Δημοκρατίας ήταν δύσκολο και έτσι, πολλές από τις πρακτικές του αμαρτωλού παρελθόντος ξαναζωντάνεψαν: διεκδίκηση άμεσα πολιτικού ρόλου από το στέμμα με το διορισμό φίλα προσκείμενων κυβερνήσεων και την παύση ασυμπαθών, κομματαρχισμός με τη χρησιμοποίηση όχι πάντοτε νόμιμων μέσων για τον επηρεασμό του εκλογικού αποτελέσματος, κακοδιοίκηση και αναγωγή του ρουσφετιού σε κυρίαρχη πολιτική πρακτική.

Είναι έτσι χαρακτηριστικό ότι, από την επαύριο της ισχύος του νέου συντάγματος ως το 1875, διορίστηκαν συνολικά 18 Κυβερνήσεις, οι περισσότερες χωρίς να διαθέτουν την πλειοψηφία στη Βουλή, μετά από πολιτική παρέμβαση του στέμματος. Και αντίστροφα, η απομάκρυνση κυβερνήσεων από την εξουσία, αν και διέθεταν κοινοβουλευτική πλειοψηφία, εξαιτίας της διαφωνίας του στέμματος με την πολιτική που ασκούσαν, ήταν επίσης συνηθισμένο φαινόμενο, με εντυπωσιακότερο ίσως παράδειγμα την απομάκρυνση της Κυβέρνησης Αλ. Κουμουνδούρου, το 1867, προκειμένου να επιτευχθεί ρύθμιση του κρητικού ζητήματος σύμφωνα με τις βασιλικές βλέψεις.

Σ'αυτή την περίοδο, οι εκλογές αποτέλεσαν τον κανόνα του παιχνιδιού και, με την περιοδική διεξαγωγή τους, λειτούργησαν πάντοτε ως ασφαλιστική δικλείδα για την αποτροπή γενικευμένων συγκρούσεων.

Το σημαντικότερο γεγονός της περιόδου αυτής που θα στιγματίσει ολόκληρη την πολιτική ζωή της Ελλάδος μέχρι και σήμερα είναι η πράξη του θαραλλέου πολιτικού Χαρίλαου Τρικούπη, με τη δημοσίευση του άρθρου "Τίς πταίει" στο φύλλο της 29ης Ιουνίου 1874 της εφημερίδας "Καιροί".

Με το άρθρο αυτό στιγματίζε την πολιτική του στέμματος, υποστηρίζοντας ότι οι κυβερνήσεις μειοψηφίας, που δεν συγκέντρωναν ούτε τη λαϊκή αποδοκιμασία, ούτε την εμπιστοσύνη της Βουλής, αλλά όφειλαν την ύπαρξή

τους "εις μόνην την απόλυτον χρῆσιν της εν τω συνταγματί αναγεγραμμένης υπέρ του στέμματος προνομίας του διορισμού και της παύσης των υπουργών". Αν ο λαός εξελέγεν ελευθέρως τους αντιπροσώπους του", συνέχιζε, "δεν θα ήτο εφικτός ο σχηματισμός υπουργείων προσωπικών, διότι η Βουλή, διά της ενασκήσεως των ιδίων αυτής προνομίων, ήθελε καταστήσει αναπόδραστον τον σχηματισμόν υπουργείου απολαύοντος της εμπιστοσύνης της πλειοψηφίας αυτής". Καταγγέλοντας στη συνέχεια τις διάφορες μεθόδους που εφαρμόζονταν για τον εκβιασμό της λαϊκής ψήφου, ο Τρικούπης ρώταγε: "μή τυχόν πταίει το Έθνος; Θαρρούντες όμως απαντώνμεν, το Έθνος δεν πταίει. Μετά τα παθήματα του 1862, τίθεται εκ νέου εις το Έθνος το δίλημμα της υποταγής εις την αυθαιρεσίαν ή της επαναστάσεως. Είναι δε το Έθνος καταδικαστέον διότι δεν σπεύδει να παραδεχθή το δευτερον;"

Παρόλη την δίωξη και προφυλάκιση του Χ. Τρικούπη για το επαναστατικό του άρθρο, μετά την απελευθέρωσή του, ο βασιλιάς τον διόρισε Πρωθυπουργό, αν και δεν ήταν Βουλευτής. Ο Τρικούπης αποδέκτηκε αυτόν τον διόλου σύμφωνο με την κοινοβουλευτική πρακτική διορισμό, για να οδηγήσει τη χώρα σε εκλογές στις 18-21 Ιουλίου 1875. Στην εναρκτήρια συνεδρίαση της Νέας Βουλής στις 11 Αυγούστου 1875, ο βασιλιάς στο λόγο του θρόνου, που γράφτηκε από τον Πρωθυπουργό Τρικούπη, διακήρυξε την αρχή της "δεδηλωμένης". Κατά τον Αλιβιζάτο, με την καθιέρωση της αρχής της δεδηλωμένης ίσχυσε στη χώρα μας το κοινοβουλευτικό σύστημα, πεμπτούσια του οποίου είναι η πολιτική ευθύνη της κυβέρνησης- και των υπουργών ατομικά- μπροστά στη Βουλή, από την εμπιστοσύνη της οποίας εξαρτώνταν. Λογική συνέπεια της αρχής της λαϊκής κυριαρχίας που καθιέρωνε το σύνταγμα του 1864, η αποδοχή της αρχής της δεδηλωμένης εγκαινίαζε μια νέαν εποχή στη συνταγματική μας εξέλιξη, καθώς ολοκλήρωνε το πέραςμα υπό τη μοναρχική στη δημοκρατική αρχή. Από την άποψη αυτή, το 1875 είχε τουλάχιστον την ίδια συμβολική σημασία που έχει για την ιστορία των πολιτικών μας θεσμών το 1862. Και τούτο, παρά το γεγονός ότι το κοινοβουλευτικό σύστημα άργησε αρκετά να γίνει αποδεκτό σε όλες του τις συνέπειες στην συνταγματική μας πρακτική. Παρόλο που η αρχή της δεδηλωμένης είχε τεράστια σημασία, πολλές φορές δεν ήταν ούτε αναγκαίο ούτε επαρκές προσόν για τη διατήρηση των κυβερνήσεων στην εξουσία. Γιατί, δεν έλειψαν οι περιπτώσεις όπου ο βασιλιάς έπαυσε ή εξανάγκασε σε παραίτηση κυβερνήσεων που είχαν την δεδηλωμένη εμπιστοσύνη της Βουλής (Κυβέρνηση Δεληγιάννη 1892) ή ακόμη άλλες περιπτώσεις όπου, ελλείψει σαφούς πλειοψηφίας στη Βουλή, ο βασιλιάς διορίζει Κυβερνήσεις με βάση την εικαζόμενη κατ'αυτόν και όχι τη δεδηλωμένη εμπιστοσύνη του σώματος.

Συμπεραίνοντας, κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, συγκεκριμένα την δεκαετία από το 1868 ως το 1875, διεξήχθησαν 6 βουλευτικές εκλογές, ενώ η κάθε βουλευτική περίοδος δύσκολα ξεπερνούσε την ετήσια διάρκεια.

Κατά την πρώτη δεκαετία εφαρμογής του Συντάγματος του 1864 και ως την κατοχύρωση στη συνταγματική και πολιτική πρακτική (ως συνθήκης του πολιτεύματος της αρχής της "δεδηλωμένης", 1875) σχηματίστηκαν 29 διαφορετικές κυβερνήσεις ενώ μόνο 3 από αυτές ξεπέρασαν σε διάρκεια κυβερνητικής θητείας το έτος, πράγμα που δείχνει την έκταση της κυβερνητικής αστάθειας κατά την περίοδο αυτή. Η αστάθεια των κυβερνήσεων προϋπέθετε, φυσικά, την ρευστότητα των πολιτικών σχηματισμών και των κομμάτων. Περισσότερες κυβερνήσεις σημαίνει πρακτικά ότι η απόσταση μεταξύ της εκάστοτε κυβέρνησης και της εκάστοτε αντιπολίτευσης ήταν πολύ μικρή, και ότι η τακτική έως ρυθμική εναλλαγή και αντιστροφή των πόλων μεταξύ κυβέρνησης και αντιπολίτευσης ήταν όχι απλά σύνθετες αλλά δομικό στοιχείο στη λειτουργία του πολιτικού συστήματος. Πράγμα που μας επιτρέπει να δεχθούμε ότι, τουλάχιστον σύμφωνα με μια εντελώς "περιγραφική" θεωρία περί δημοκρατίας ως διαρκούς διαφοράς μεταξύ κυβέρνησης και αντιπολίτευσης, αυτός ο τύπος δημοκρατίας είχε αρχίσει να ανηπύσσεται και να λειτουργεί με τρόπο, αν όχι πλήρη, εξαιρετικά δυναμικό.

Οι συχνές μεταβολές των κυβερνήσεων οφείλονταν κυρίως στη "δυσδική" έως "ολιγαρχική" μορφή του κοινοβουλευτισμού, δηλαδή στη διπλή εξάρτηση της κυβέρνησης από τη βουλή και το στέμμα. Έτσι είναι προφανές ότι η καθιέρωση ή έστω η προώθηση της αρχής της ταύτισης της κυβέρνησης με την κοινοβουλευτική πλειοψηφία στεφόταν αναγκαστικά κατά και περιόριζε τη δυνατότητα των βασιλικών επεμβάσεων στον καθορισμό των κυβερνήσεων και στην επιλογή των πρωθυπουργών.

Παρά την αρχική προτίμηση του Τρικούπη για μια διευρυμένη εκδοχή της αρχής της δεδηλωμένης η εφαρμογή της στην πράξη συρρικνώθηκε και επικράτησε τελικά μια περιορισμένη εκδοχή της, που εστιαζόταν περισσότερο στη διατήρηση των κυβερνήσεων στην εξουσία παρά στον αρχικό προσδιορισμό τους. Η συνέπεια ήταν να περιέρχεται στο στέμμα μια διακριτική ευχέρεια και ελευθερία κινήσεων για τον διορισμό πρωθυπουργού και κυβερνήσεως, πράγμα που δεν απέτρεψε την κατάχρηση αυτής της δυνατότητας σε διάφορες περιπτώσεις (Δεληγεώργης 1872).

B) ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΕΔΗΛΩΜΕΝΗΣ ΩΣ ΤΗΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ 1911

Μετά την καθιέρωση της αρχής της δεδηλωμένης στην κοινοβουλευτική πρακτική σήμαινε πως το στέμμα δεν θα είχε το δικαίωμα να προβαίνει στο διορισμό ή τη διατήρηση στην αρχή κυβερνήσεων που δεν απολάμβαναν της πλειοψηφίας της Βουλής. Έτσι διαμορφώθηκε στην Ελλάδα το κοινοβουλευτικό σύστημα, πεμπτούσια του οποίου υπήρξε η πολιτική ευθύνη της κυβέρνησης ενώπιον της Βουλής, εξαρτώμενης από την εμπιστοσύνη της, Η "αποδοχή" της αρχής της δεδηλωμένης από τον Γεώργιο ολοκλήρωσε το πέρασμα από τη μοναρχική στη δημοκρατική αρχή.

Άλλωστε, τα προμηνύματα για ένα νέο πολιτικό προφίλ ήρθαν πριν την διακήρυξη του "Λόγου του Θρόνου" για την αρχή της δεδηλωμένης με εμπνευστή το Χ. Τρικούπη. Από το 1864, ο Επ. Δεληγεώργης, με αφορμή σχετική επερώτηση, είχε διακηρύξει: "...ο βασιλεύς πρέπει να έχει συμβούλους εκείνους, τους οποίους το Κοινοβούλιο, η πλειοψηφία αυτού, δίδει εις τον ηγεμόνα ως αντιπροσώπους του...".

Επίσης, το 1870, μετά την Εκλογή του στο αξίωμα της Βουλής, ο Κ. Λομβάρδος προσφώνουσε στο σώμα τα εξής: "...ο τόπος πρέπει να κυβερνάται διά του τόπου. Εισερχόμεθα ήδη οριστικώς εις την αρχήν της λήξεως του συστήματος εκείνου, το οποίο από της παρελθούσης δυναστείας εδημιούργησε τοσαύτας και τοιαύτας δεινάς δυσκολίας εις τε τον τόπο και τον θρόνο. Εννοώ το σύστημα, του να κυβερνάται ο τόπος άνευ αληθούς συμπράξεως, άνευ αληθούς επιτηρήσεως, άνευ αληθούς εξελίξεως, της αντιπροσωπείας του...".

Το 1874, μια μνημειώδης αγόρευση του "κοινοβουλευτικού" Κουμουνδούρου έθετε για μια ακόμη φορά, το ζήτημα της παρελκυστικής τακτικής του στέμματος με το διορισμό Κυβερνήσεως μειοψηφίας, μιας αντικοινοβουλευτικής τακτικής. Λέει χαρακτηριστικά: "...Τι σημαίνει διοικήσις του τόπου διά του τόπου. Να αντιπροσωπεύονται τα συμφέροντα και το επικρατούν πνεύμα της κοινωνίας με κυβέρνησις και η κυβέρνησις να είναι έκφρασις της εθνικής θελήσεως, ουχι δε να λαμβάνεται από την μειοψηφίαν της μειοψηφίας..."

Παρόλα αυτά, αν και η αρχή της δεδηλωμένης ερμηνεύτηκε ως αναγκαίο προσόν για την παραμονή των κυβερνήσεων στην εξουσία, κατά τον Α. Μάνεση, δε λειτουργούσε πάντοτε ως αναγκαίο προσόν. Από την άλλη, ο Τρικούπης θα αγωνιστεί στο διάστημα των πολυάριθμων Πρωθυπουργιών του, να κατοχυρώσει την εξουσία της εκάστοτε κυβέρνησης, με επακόλουθο περιορισμό των δικαιωμάτων της Βουλής. Οι προσπάθειές του για τη μείωση του αριθμού των βουλευτών και την υποκατάσταση του νόμου σε επαρχία απέβλεπαν στο να καταστήσουν ισχυρότερη την εξάρτηση των βουλευτών από το κόμμα και συνεκτικότερους,επομένως, τους κομματικούς δεσμούς και πιο άκαμπτοι την κομματική πειθαρχεία, με βασική πάντοτε επιδίωξη την προβολή της Κυβέρνησης ως μοναδικού φορέα της Εκτελεστικής Εξουσίας..."

Με αυτό το πολιτικό προσκήνιο, δεν έλειψαν και οι διαδοχικές αλλαγές Κυβερνήσεων, ως συνέχεια της

"παράδοσης της πολιτικής αστάθειας"

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ 1876-1899

1876•

28 Μαρτίου: Λήξη της ΣΤ' Βουλευτικής Περιόδου
27 Απριλίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Δ. Βούλγαρη
Κυβέρνηση Χ. Τρικούπη
18 Ιουλίου: ΕΚΛΟΓΕΣ
11 Αυγούστου: Έναρξη της Ζ' Βουλευτικής Περιόδου

1876•

26 Νοεμβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Α. Κουμουνδούρου
Κυβέρνηση Ε. Δεληγεώργη
1η Δεκεμβρίου: Παραίτηση κυβερνήσεως Ε. Δεληγεώργη
Κυβέρνηση Α. Κουμουνδούρου

1877•

26 Φεβρουαρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Κουμουνδούρου
Κυβέρνηση Δεληγεώργη
19 Μαΐου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Ε. Δεληγεώργη
Κυβέρνηση Α. Κουμουνδούρου
26 Μαΐου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Κουμουνδούρου
Κυβέρνηση (οικουμενική) Κ. Κανάρη (με συμμετοχή
Α. Κουμουνδούρου, Ε.Δεληγεώργη, Θ. Ζαΐμη, Χ. Τρικούπη
Και Θ. Δεληγιάννη)

1878•

11 Ιανουαρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Κ. Κανάρη
Κυβέρνηση Α. Κουμουνδούρου
21 Οκτωβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Α. Κουμουνδούρου
Κυβέρνηση Χ.Τρικούπη (μετά την άρνηση του
Δεληγεώργη και Κουμουνδούρου να αποδεχθούν εντολή
Σχηματισμού κυβερνήσεως)
26 Οκτωβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Χ. Τρικούπη
Κυβέρνηση Α. Κουμουνδούρου

• 1879

1η Ιουλίου: Λήξη της Ζ' Βουλευτικής Περιόδου
23 Σεπτεμβρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ

20 Οκτωβρίου: Έναρξη της Η΄ Βουλευτικής Περιόδου

1880•

10 Μαρτίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Κουμουνδούρου
Κυβέρνηση Χ. Τρικούπη
13 Οκτωβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Χ. Τρικούπη
Κυβέρνηση Κουμουνδούρου

• 1881

12 Μαρτίου: Λήξη της Η΄ Βουλευτικής Περιόδου
20 Δεκεμβρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ

1882:•

18 Ιανουαρίου: Έναρξη της Θ΄ Βουλευτικής Περιόδου
3 Μαρτίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Κουμουνδούρου
Κυβέρνηση Τρικούπη

• 1885

11 Φεβρουαρίου: Λήξη της Θ΄ Βουλευτικής Περιόδου
7 Απριλίου: ΕΚΛΟΓΕΣ
19 Απριλίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Τρικούπη
Κυβέρνηση Θ. Δηληγιάννη
9 Μαΐου: Έναρξη της Ι΄ Βουλευτικής Περιόδου

1886•

30 Απριλίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Δ. Δηληγιάννη
Κυβέρνηση (εξωκοινοβουλευτική-“άχρη”)
Δ. Βάλβη
9 Μαΐου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Δ. Βάλβη
Κυβέρνηση Χαρίλαου Τρικούπη
5 Νοεμβρίου: Λήξη της Ι΄ Βουλευτικής Περιόδου

1887•

4 Ιανουαρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ
22 Ιανουαρίου: Έναρξη της ΙΑ΄ Βουλευτικής Περιόδου

1890•

31 Μαΐου: Λήξη της ΙΑ΄ Βουλευτικής Περιόδου
14 Οκτωβρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ
24 Οκτωβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Χ. Τρικούπη
Κυβέρνηση Θ. Δηληγιάννη
29 Οκτωβρίου: Έναρξη της ΙΒ΄ Βουλευτικής Περιόδου

1892•

18 Φεβρουαρίου: Κατά κυριολεξία παύση της Κυβερνήσεως
Θ. Δηληγιάννη(αρνήθηκε να παραιτηθεί μετά
από διαφωνία προς το στέμμα και ενώ διέθετε την
εμπιστοσύνη των 83 από τους 150 Βουλευτές)
Κυβέρνηση (‘‘ υπηρεσιακή’’) Κ. Κωνσταντόπουλου
Λήξη της ΙΒ΄ Βουλευτικής Περιόδου
3 Μαΐου: ΕΚΛΟΓΕΣ
25 Μαΐου: Έναρξη ΙΓ΄ Βουλευτικής Περιόδου
10 Ιουνίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Κ. Κωνσταντόπουλου
Κυβέρνηση Χ. Τρικούπη

• 1893

3 Μαΐου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Χ. Τρικούπη
Κυβέρνηση Χ. Σωτηρόπουλου (με τη συμμετοχή του
Δ. Ράλλη-καταγγέλθηκε ως αντισυνταγματικός ο διορισμός
της διότι διέθετε την υποστήριξη μόνο 50 βουλευτών επί 207)
30 Οκτωβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Χ. Σωτηρόπουλου
Κυβέρνηση Χ. Τρικούπη

1895•

9 Ιανουαρίου: Λήξη της ΙΓ΄ Βουλευτικής Περιόδου
12 Ιανουαρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Χ. Τρικούπη
(προκλήθηκε από αντικοινοβουλευτική ενέργεια
των ανακτόρων)
Κυβέρνηση(‘‘ υπηρεσιακή ’’) Ν. Δηληγιάννη
16 Απριλίου: ΕΚΛΟΓΕΣ
15 Μαΐου: Έναρξη της ΙΔ΄ Βουλευτικής Περιόδου
31 Μαΐου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Ν. Δηληγιάννη
Κυβέρνηση Θ. Δηληγιάννη

1897•

18 Απριλίου: "Παραίτηση" Κυβερνήσεως Θ. Δηληγιάννη
Κυβέρνηση Δ. Ράλλη(ο βασιλεύς αντικατέστησε
με β.δ. την Κυβέρνηση Θ. Δηληγιάννη χωρίς η τελευταία
να υποβάλει την παραίτησή της).
21 Σεπτεμβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Δ. Ράλλη
Κυβέρνηση Α. Ζαΐμη

1898•

23 Σεπτεμβρίου: Λήξη της ΙΔ' Βουλευτικής Περιόδου
30 Οκτωβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Α. Ζαΐμη
Κυβέρνηση Α. Ζαΐμη (με νέο σχήμα)

1899•

7 Φεβρουαρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ

4 Μαρτίου: Έναρξη της ΙΕ' Βουλευτικής Περιόδου
2 Απριλίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Α. Ζαΐμη
Κυβέρνηση Γ. Θεοτόκη

Παρά τα όσα τρωτά σημάδεψαν την εισαγωγή του στην Ελλάδα, το κοινοβουλευτικό σύστημα συνέβαλε αδιαμφισβήτητα στην εξυγίανση και τον εκσυγχρονισμό του πολιτικού συστήματος της χώρας. Ο πρώτος ελληνικός δικομματισμός που, ανάμεσα στο 1882 και το 1895, αντιπαρέθεσε το τρικομματικό "νεωτεριστικό" κόμμα και το δηληγιαννικό "έθνικό", χωρίς να αποτελεί άμεση απόρροια της αποδοχής των κανόνων του κοινοβουλευτικού παιχνιδιού, είναι βέβαιο ότι πολλά οφείλει στην αρχή της δεδηλωμένης. Και τούτο γιατί, η έστω και ατελής αποσύνδεση της πολιτικής διαπάλης από τα πεπραγμένα των ανακτόρων βοήθησε την επιδίωξη πολιτικών προγραμμάτων αντί της βασιλικής εύνοιας, πράγμα το οποίο μετέθεσε το επίκεντρο της πολιτικής σύγκρουσης από τα αυλικά παρασκήνια στο χώρο των συγκεκριμένων πολιτικών επιλογών.

Ωστόσο, νέα προβλήματα στη χώρα θα οδηγήσουν σε μια νέα διαδοχή εκλογών, όχι βέβαια τόσο συχνών, ενδεικτικό της αρχής μιας κοινοβουλευτικής σταθερότητας. Η πτώχευση (1893), η επιβολή του διεθνούς οικονομικού ελέγχου (1898) και κυρίως η απογοήτευση που προκάλεσε η άδοξη ήττα του 1897 ήταν απλά η αρχή των νέων αδιεξόδων. Τα ήδη προϋπάρχοντα προβλήματα, όπως το αγροτικό στη Θεσσαλία και το ζήτημα της γενικής κακοποίησης και της φαυλοκρατίας αποτελούσαν άλτα προβλήματα και για το στέμμα και για την παραδοσιακή ηγεσία της χώρας. Η κατάσταση επιδεινώθηκε όταν ο Χ. Τρικούπης εγκατέλειψε την πολιτική ζωή του τόπου, αφήνοντας ανολοκλήρωτο το έργο του και διαδεχόμενος από μη αντάξιο διάδοχο, τον Γ. Θεοτόκη.

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1902-1906 ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ

1902•

8 Απριλίου: Λήξη της ΙΕ' Βουλευτικής Περιόδου
17 Νοεμβρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ
24 Νοεμβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Α. Ζαΐμη
Κυβέρνηση Θ. Δηληγιάννη(χωρίς να διαθέτει
τη "δεδηλωμένη")
4 Δεκεμβρίου: Έναρξη της ΙΣΤ' Βουλευτικής Περιόδου

• 1903

14 Ιουνίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Θ. Δηληγιάννη
Κυβέρνηση Γ.Θεοτόκη
28 Ιουνίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Γ. Θεοτόκη
Κυβέρνηση Δ. Ράλλη
6 Δεκεμβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Δ. Ράλλη
Κυβέρνηση Γ. Θεοτόκη

1904•

10 Δεκεμβρίου: Λήξη της ΙΣΤ' Βουλευτικής Περιόδου

1905•

20 Φεβρουαρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ
6 Μαρτίου: Έναρξη της ΙΖ' Βουλευτικής Περιόδου
13 Μαρτίου: Δολοφονία του Θ. Δηληγιάννη
9 Ιουνίου: Κυβέρνηση του Δ. Ράλλη (τον Πρωθυπουργό
υπέδειξε και επέβαλε ο βασιλεύς Γεώργιος και όχι
η κοινοβουλευτική πλειοψηφία)
8 Δεκεμβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Δ. Ράλλη
Κυβέρνηση Γ. Θεοτόκη

1906•

1η Φεβρουαρίου: Λήξη της ΙΖ' Κοινοβουλευτικής Περιόδου
26 Μαρτίου: ΕΚΛΟΓΕΣ
10 Απριλίου: Έναρξη της ΙΗ' Κοινοβουλευτικής Περιόδου

Το κενό στην πολιτική αποφάσισε και ανέλαβε να καλύψει ο στρατός, με μια άμεση παρέμβαση στην πολιτική ζωή του τόπου, το κίνημα στο Γουδί το 1911. Στις 14 Αυγούστου 1909, 250 αξιωματικοί και 2000 οπλίτες της φρουράς των Αθηνών συγκεντρώθηκαν στους στρατώνες στο Γουδί και αφού εξέφρασαν την αντίθεση τους προς την κυβέρνηση Δ. Ράλλη, υιοθέτησαν πρόγραμμα που είχε καταρτίσει μυστική οργάνωση κατώτερων στρατιωτικών, τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο με αρχηγό το στρατηγό Ν. Ζορμπά. Το πρόγραμμα του Στρ. Συνδέσμου διατύπωνε μια σειρά γενικών αιτημάτων για την αναδιοργάνωση των ενόπλων δυνάμεων- από τις οποίες ο διάδοχος και οι βασιλόπαιδες θα έπρεπε να απομακρυνθούν- για την εξυγίανση της διοίκησης και της Παιδείας και την κατάργηση της "απαίσιης συναλλαγής". Επίσης, έσπευδε να διευκρινίσει ότι δεν σκόπευε να ανατρέψει τη δυναστεία ούτε να καταστήσει στρατιωτική δικτατορία, αλλά αντίθετα πως πρόθεσή του ήταν να σεβαστεί το Σύνταγμα. Το κίνημα, όμως, της 15ης Αυγούστου δεν κατέληξε σε λαϊκή εξέγερση: απεναντίας ο λαός έμεινε αμέτοχος "αδρανών και αμφιβάλλων περί του πρακτέου". Παρά το θετικό έργο που επιτέλεσαν υπό την πίεση και επιτήρηση της ηγεσίας του Στρ. Συνδέσμου, Κυβέρνηση και Βουλή δεν φάνηκαν ικανές, τους μήνες που ακολούθησαν, να προτείνουν νέες προοπτικές για την έξοδο της χώρας από την ιδιόμορφη κατάσταση όπου είχε περιέλθει μετά το κίνημα.

Ο βασιλιάς Γεώργιος διόρισε αμέσως στη θέση του παραιτηθέντος Πρωθυπουργού Ράλλη τον Κυριακούλη Μαυρομιχάλη, πολιτικό με αρκετές προσβάσεις στους κύκλους του Στρ. Συνδέσμου, που δέκτηκε το πρόγραμμά του.

Όμως, φάνηκε πως τα παλιά κόμματα ήταν αποφασισμένα με κωλυσιεργίες και άλλα τεχνάσματα, όχι μόνο να εμποδίσουν την εφαρμογή του προγράμματος των Στρατιωτικών, αλλά ακόμη να αγωνιστούν για να διατηρήσουν τα κεκτημένα τους και να επιβάλουν την επάνοδο στην παλιά νομιμότητα που ο Σύνδεσμος είχε κλονίσει χωρίς να ανατρέψει, με το κίνημα στο Γουδί.

Τη νέα προοπτική που έλειπε, έδωσε τελικά ο ίδιος ο Στρ. Σύνδεσμος, μετακαλώντας στην Ελλάδα τον Ελευθέριο Βενιζέλο το 1909. Γνωστός για την εναντίωσή του προς την αυταρχική διακυβέρνηση του πρίγκηπα Γεωργίου στην αυτόνομη τότε Κρήτη, ο Βενιζέλος απέφυγε, φθάνοντας στην Ελλάδα, να αναλάβει υπεύθυνη κυβερνητική θέση, όπως του είχε προταθεί. Προτίμησε να διερευνήσει το έδαφος ακολουθώντας μια μετριοπαθή πολιτική που απέβλεπε, σε πρώτη φάση τουλάχιστον, στην αναζήτηση συμβιβαστικών λύσεων, οι οποίες θα ικανοποιούσαν ταυτόχρονα και τους στρατιωτικούς και το στέμμα και τους παλιούς πολιτικούς. Λυδία λίθος στη στρατηγική του αποτέλεσε η πρότασή του για αναθεώρηση του Συντάγματος.

Την πρότασή του αποδέχτηκαν, ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος, ο βασιλιάς και μετά από αρκετές ταλαντεύσεις τα κυριότερα πολιτικά κόμματα. Έτσι, σε συμφωνία που κατέληξαν οι τρεις βασικοί αυτοί παράγοντες της κατάστασης, στις 16 Ιανουαρίου 1910 αποφασίσθηκε η αναθεώρηση των μη θεμελιωδών διατάξεων του Συντάγματος. Αφού το σχέδιο Συντάγματος εξεργάστηκε από τα κόμματα, εγκρίθηκε ως πρόταση στη Βουλή με ψήφους 150 υπέρ και 11 κατά στις 18 Φεβρουαρίου του 1910. Στις 17 Μαρτίου 1910, ο βασιλιάς με διάγγελμα, υποσχόταν να συγκαλέσει εγκαίρως την Αναθεωρητική Βουλή.

Η Βουλή διαλύθηκε την 1η Ιουλίου και οι εκλογές για την αναθεωρητική Βουλή έγιναν στις 8 Αυγούστου 1910. Εκλέχθηκαν συνολικά 362 πληρεξούσιοι. Τα παλιά κόμματα συγκέντρωσαν το 65% περίπου των ψήφων και εξέλεξαν 200 πληρεξούσιους. Αντίθετα, οι υπόλοιποι 162 πληρεξούσιοι είχαν εκλεγεί ως "ανεξάρτητοι", ανάμεσά τους και ο Ελ. Βενιζέλος.

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1907- 1911 ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ

1909•

7 Ιουλίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Γ. Θεοτόκη
Κυβέρνηση Δ. Ράλλη

15 Αυγούστου: Στρατιωτική επέμβαση στο Γουδί.
Παραίτηση Κυβερνήσεως Δ. Ράλλη
Κυβέρνηση Κ. Μαυρομιχάλη

1910•

18 Ιανουαρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Κ. Μαυρομιχάλη
Κυβέρνηση Στ. Δραγούμη

17 Μαρτίου: Λήξη της ΙΗ' Βουλευτικής Περιόδου

8 Αυγούστου: ΕΚΛΟΓΕΣ

1η Σεπτεμβρίου: Έναρξη εργασιών της Α' διπλής Αναθεωρητικής Βουλής

6 Οκτωβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Στ. Δραγούμη
Κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου

12 Οκτωβρίου: Λήξη εργασιών Α' Διπλής Αναθεωρητικής Βουλής
28 Νοεμβρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ

• 1911

8 Ιανουαρίου: Έναρξη εργασιών Β' Διπλής Αναθεωρητικής Βουλής

1η Ιουνίου: Λήξη εργασιών Β' Διπλής Αναθεωρητικής Βουλής

Τίθεται σε ισχύ το Σύνταγμα 1864/1911

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1911

Όπως διαφαίνεται και από τον παραπάνω εκλογικό πίνακα, η Α΄ Διπλή Αναθεωρητική Βουλή συνήλθε την 1η Σεπτεμβρίου 1910, ως μια πρώτη φάση αναθεώρησης του Συντάγματος, που όμως αντιμετώπισε αρκετές δυσκολίες.

Επίκεντρο της διαμάχης ήταν ο χαρακτήρας της Βουλής, που οι μεν την ήθελαν "Αναθεωρητική", οι δε "Συντακτική". Το ζήτημα τελικά έλυσε ο Ελ. Βενιζέλος, που φθάνοντας στην Αθήνα στις 5 Σεπτεμβρίου, πήρε θέση υπέρ της Αναθεωρητικής, στο περίφημο του λόγο στην Πλατεία Συντάγματος.

Στις 29 Σεπτεμβρίου 1910, η κυβέρνηση Δραγούμη παραιτήθηκε και ο Γεώργιος ανέθεσε την εντολή στον Ελ. Βενιζέλο. Με εισήγηση του τελευταίου, ο βασιλιάς διέλυσε την Αναθεωρητική Βουλή στις 12 Οκτωβρίου και προκήρυξε εκλογές για την ανάδειξη νέας Διπλής Αναθεωρητικής Βουλής, στις 28 Νοεμβρίου 1910, με σκοπό να αναδειχθεί στην εξουσία με τη λαϊκή θέληση και όχι με διορισμό.

Στις εκλογές αυτές δεν πήραν μέρος τα παλαιά κόμματα, ως ένδειξη διαμαρτυρίας. Ο Βενιζέλος θριάμβευσε: 307 στους 362 πληρεξουσίου προέρχονταν από τη βενιζελική παράταξη-το μελλοντικό κόμμα των φιλελευθέρων. Εκτός από τους βενιζελικούς, οργανωμένες ομάδες συγκρότησαν στη Βουλή οι Αγροτικοί και η πρωτοποριακή ομάδα των Κοινωνιολόγων, με ηγέτη τον Αλ. Παπαναστασίου.

Η Β΄ Διπλή Αναθεωρητική Βουλή συνήλθε στις 8 Ιανουαρίου 1911 και αμέσως ασχολήθηκε με το έργο της αναθεώρησης του Συντάγματος. Το έργο ολοκληρώθηκε στις 27 Μαΐου 1911. Την 1η Ιουνίου ο βασιλιάς υπέγραψε το νέο Σύνταγμα που δημοσιεύτηκε την επομένη στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως ξαθ ίσχυσε αμέσως.

Η Β΄ Αναθεωρητική Βουλή τροποποίησε ή συμπλήρωσε 54 συνολικά άρθρα από τα 110 του Συντάγματος του 1864 και είναι χαρακτηριστικό ότι πολλές από τις μεταβολές που επέφερε- σε ό,τι αφορά ιδίως την οργάνωση και την άσκηση των εξουσιών- εμπνέονταν άμεσα από τις θέσεις που είχε υποστηρίξει πάνω στα ίδια θέματα ο Χ. Τρικούπης, 20-30 χρόνια αργότερα.

Οι νέες συνταγματικές μεταρρυθμίσεις συνέβαλαν ουσιαστικά στην διασφάλιση του κράτους δικαίου και στην τόνωση του φιλελεύθερου και δημοκρατικού χαρακτήρα του πολιτεύματος καθώς και στον εκσυγχρονισμό και την εξασφάλιση της ομαλής λειτουργίας της κρατικής μηχανής.

Συμπεραίνοντας, με μια κριτική ανασκόπηση του Α. Μακρυδημήτρη, θα λέγαμε ότι, κατά την τριακονταπενταετή περίοδο του έντονου κοινοβουλευτισμού και του πρώιμου, ίσως, αστικού εκσυγχρονισμού στην κοινωνικοοικονομική δομή της χώρας, δηλαδή από τη διακήρυξη της αρχής της "δεδηλωμένης" έως την επανάσταση στο Γουδί και τις αλλαγές που ακολούθησαν έκτοτε, η ραγδαία συχνότητα των κυβερνητικών μεταβολών και η μεγάλη κυβερνητική αστάθεια κατά τη δεκαετία του 1870 αντικαθίστανται σταδιακά από μια αυξανόμενη διάρκεια στις κυβερνητικές θητείες και μεγαλύτερη κυβερνητική σταθερότητα, ιδίως κατά τη δεκαετία του 1880.

Χαρακτηριστικά, επισημαίνει ο Μακρυδημήτρης, στην περίοδο αυτή, οι κυβερνητικές μεταβολές περιορίζονται στις 5 μόνο, έναντι 17 και 20 στις 2 προηγούμενες δεκαετίες, κι αυξάνει αναλογικά η διάρκεια θητείας των κυβερνητικών σχηματισμών. Δεν είναι τυχαίο ότι ακριβώς σ'αυτή τη δεκαετία του 1880 πραγματοποιήθηκαν και οι δύο μεγαλύτερες σε διάρκεια κυβερνητικές θητείες του Τρικούπη (1882-1885 και 1886-1990), που προσέδωσαν τη διάσταση της σταθερότητας στο πολιτικό σύστημα.

Στην επόμενη δεκαετία, ιδίως μετά την απομάκρυνση του Τρικούπη από την πολιτική σκηνή, αναβίωσε ξανά η "πολιτική ρουλέτα" των συχνών μεταβολών και της κυβερνητικής αστάθειας, αφού αυτή την περίοδο δοκιμάστηκαν 10 διαφορετικοί πολιτικοί σχηματισμοί. Οι ίδιοι ρυθμοί συνεχίζονται και στην επόμενη δεκαετία με διαρκέστερες τις θητείες του Θεοτόκη.

Γενικά όμως, αυτή την περίοδο που εξετάζουμε, αρχίζουν να εμφανίζονται περισσότερα του ενός κόμματα στο πολιτικό προσκήνιο και να ισχυροποιούνται, εξασφαλίζοντας μια σχετική σταθερότητα που επιτυγχάνεται στο σύστημα της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, όταν αυτό λειτουργεί σε συνθήκες δικομματικού πολιτικού ανταγωνισμού. Αντίθετα, η κυβερνητική σταθερότητα υποχωρεί σε αυτή την περίοδο όταν πολλαπλασιάζονται τα κόμματα και ο κοινοβουλευτισμός λειτουργεί σε συνθήκες πολυκομματικού πολιτικού ανταγωνισμού, προσφέροντας έτσι στο στέμμα τη δυνατότητα μεγαλύτερης επέμβασης και ευχέρειας στην επιλογή των υποψηφίων Πρωθυπουργών, μη λαμβάνοντας υπ'όψιν την αρχή της "δεδηλωμένης".

Με τη λήξη του 19ου αιώνα, η ματαιοδοξία που διακατέχει την Ελλάδα τόσο λόγω των εξωτερικών προβλημάτων και συγκρούσεων, όσο και λόγω της εσωτερικής πολιτικής αστάθειας, αλλάζει πρόσωπο καθώς εμφανίζεται η λαμπρή προσωπικότητα του Ελευθέριου Βενιζέλου, ο οποίος αλλάζει ριζικά την πορεία των πραγμάτων και οδηγεί τη χώρα σε μια νέα προοδευτική και φιλελεύθερη πολιτική διάσταση, σε ένα νέο κράτος δικαίου, στα πλαίσια μιας φιλελεύθερης αστικής κοινωνίας.

Γ) ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ 1911 ΕΩΣ ΤΗ Β' ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Μετά το θρίαμβο του Ελευθέρου Βενιζέλου κατά τη Β' Αναθεωρητική Βουλή, γίνονται Εκλογές στις 11 Μαρτίου 1912, όπου ο Βενιζέλος καταλαμβάνει σταθερά την εξουσία με 145 έδρες στο σύνολο των 181 και εγκαθιδρύει το κόμμα των Φιλελευθέρων, το πρώτο κόμμα αρχών.

Κι ενώ τα πράγματα στην πολιτική ζωή της Ελλάδας βαίνουν ομαλώς, η έναρξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ταραξίζει τα νερά. Κι αυτό γιατί, τα δύο βασικά όργανα του κράτους έχουν εντελώς αντίθετες απόψεις για τη στάση που θα κρατήσει η χώρα. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος, (διάδοχος του Γεωργίου Α', μετά τη δολοφονία του το 1913) υποστήριζε πως η Ελλάδα έπρεπε να παραμείνει ουδέτερη, ενώ ο Βενιζέλος υποστήριζε πως η Ελλάδα έπρεπε να μπει στον πόλεμο παρά το πλευρό των Δυνάμεων της Εγκάρδιας Συνεννόησης, Γαλλίας, Αγγλίας και Ρωσίας.

Για τον Κωνσταντίνο, την πολιτική της ουδετερότητας επέβαλλε η κατ' αυτόν βέβαιη επικράτηση των κεντρικών Δυνάμεων (Γερμανία, Αυστροουγγαρία και σε μια πρώτη φάση η Ιταλία), με την κυριότερη από τις οποίες τον συνέδεαν, πέραν των άλλων, και συγγενικοί δεσμοί, αφού η σύζυγός του Σοφία ήταν αδελφή του Κάιζερ Γουλιέλμου Β', Αυτοκράτορα της Γερμανίας. Για τον Βενιζέλο, αντίθετα, την συμπάρταξη με τις Δυνάμεις της Συνεννόησης επέβαλλε κατ' αρχήν η εξυπηρέτηση των στόχων της Μεγάλης Ιδέας, καθώς, από τη διαφαινόμενη συμπόρευση της Τουρκίας και της Βουλγαρίας με τις Κεντρικές Δυνάμεις, παρουσιαζόταν κατ' αυτόν μια μοναδική ευκαιρία για την ολοκλήρωση των εθνικών διεκδικήσεων της χώρας μας, αν η Ελλάδα βρισκόταν στο στρατόπεδο των νικητών σε ένα ενδεχόμενο βαλκανικό μέτωπο. Και βέβαιοι νικητές ήταν για το Βενιζέλο οι Δυνάμεις της Συνεννόησης. Σημαντική αυτή καθ' εαυτή η διαφωνία- έστω και μόνο συμβολικά- αφού εμφάνιζε το μεν βασιλιά " ειρηνιστή", το δε Βενιζέλο "φιλοπόλεμο" και προδιαθέτει την εσωτερική κρίση που την διαδέχτηκε.

Βέβαια, τα αίτια αυτής της διαφωνίας ήταν πολύ βαθύτερα, και θα πρέπει να αναζητηθούν στις σημαντικές ανακατατάξεις που προκάλεσε στη διάταξη των πολιτικών δυνάμεων του τόπου το κίνημα στο Γουδί και η επικράτηση του Βενιζέλου. Η νέα αυτή διάσταση στα πολιτικά πράγματα προκάλεσε μια ριζική ανανέωση του πολιτικού προσωπικού της χώρας και κυρίως μια σημαντικότερη μεταβολή των όρων της πολιτικής διαπάλης, με αποτέλεσμα οι εκπρόσωποι των παλαιών κομμάτων να εκτοπιστούν από τα ηνία της εξουσίας που κρατούσαν κατά τις τελευταίες 6-7 δεκαετίες. Έτσι, με αφορμή την διαφωνία Κωνσταντίνου- Βενιζέλου το 1914, οι παλιοί πολιτικοί καθώς και ο στρατός συσπειρώθηκαν γύρω από το βασιλιά Κωνσταντίνο διεκδικώντας τη χαμένη τους ισχύ, αλλά βάζοντας με αυτή τους τη στάση και τα θεμέλια του εθνικού διχασμού.

Η πρώτη αιχμή έρχεται το 1915, όταν η Κυβέρνηση Βενιζέλου παραιτείται εξαιτίας της άρνησης του βασιλιά να υπογράψει το διάταγμα για συμμετοχή του ελληνικού στρατού στις επιχειρήσεις της Καλλίπολης, στο πλευρό των δυνάμεων της Εγκάρδιας Συνεννόησης (Αντάντ).

Την εντολή σχηματισμού νέας Κυβέρνησης, ο Κωνσταντίνος ανέθεσε τότε στον Δ. Γούναρη, τον σημαντικότερο ασφαλώς εκπρόσωπο των παλιών πολιτικών κομμάτων, που έτσι αναδεικνυόταν ως ηγετική μορφή της αντιβενιζελικής παράταξης. Δεδομένου όμως ότι η Κυβέρνηση Γούναρη δεν είχε την παραμικρή πιθανότητα να εξασφαλίσει ψήφο εμπιστοσύνης στη Βουλή, αφού η δύναμη των παλαιών κομμάτων μετά τις εκλογές της 12ης Μαρτίου 1912 είχε περιοριστεί σε λιγότερο από 30 βουλευτές, ο βασιλιάς διέλυσε τη Βουλή, προκηρύσσοντας Εκλογές για τις 31 Μαΐου 1915.

Το αξιοσημείωτο με τις εκλογές είναι ότι τα μεν φιλοβασιλικά κόμματα εμφανίστηκαν ως "φιλειρηνικά", προβάλλοντας την "ουδετερόφιλη" πολιτική του Κωνσταντίνου, το δε κόμμα των Φιλελευθέρων ως "φιλοπόλεμο".

Στη νέα Βουλή, το κόμμα των Φιλελευθέρων συγκέντρωσε 189 έδρες, έναντι 127 του αντιβενιζελικού συνασπισμού, από τις διάφορες τάσεις του οποίου είχε πλειοψηφήσει το κόμμα των Εθνικοφρόνων του Δ. Γούναρη.

Έτσι, ο Κωνσταντίνος ανέθεσε και πάλι την εντολή στον Ελ. Βενιζέλο, που σχημάτισε κυβέρνηση στις 10 Αυγούστου 1915, προς μεγάλη δυσφορία των εκπροσώπων των παλιών κομμάτων, ορισμένοι από τους οποίους (όπως ο Γ. Θεοτόκης) συμβούλευαν το βασιλιά να επιβάλει στρατιωτική δικτατορία. Δύο μήνες αργότερα, στις 5 Οκτωβρίου 1915, ο Βενιζέλος αναγκάστηκε ξανά να υποβάλει την παραίτηση της Κυβέρνησης του, λόγω της συνεχιζόμενης διαφωνίας του με το στέμμα, το οποίο, παρά τη δεδηλωμένη πλειοψηφία της Κυβέρνησης στη Βουλή, και παρά τη λαϊκή ετυμηγορία, εξακολουθούσε να αρνείται να ακολουθήσει την πολιτική του υπεύθυνου Πρωθυπουργού. Η Βουλή διαλύθηκε στις 29 Οκτωβρίου 1915 και στις εκλογές που προκηρύχθηκαν για τις 6 Δεκεμβρίου δε συμμετέσχε το κόμμα των Φιλελευθέρων, διαμαρτυρόμενο για τις αντισυνταγματικές, όπως τις χαρακτήρισε, διαλύσεις της Βουλής. Έτσι, μόνο κατά τη διάρκεια του 1915 δημιουργήθηκαν οι Κυβερνήσεις Δ. Γούναρη, Α. Ζαΐμη και Στ. Σκουλούδη, ενδεικτικό της κυβερνητικής αστάθειας.

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1912-1915 ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ

- 1912
11 Μαρτίου: ΕΚΛΟΓΕΣ
19 Μαΐου: Έναρξη της ΙΘ' Βουλευτικής Περιόδου

1913•

5 Μαρτίου: Δολοφονία βασιλέως Γεωργίου.
Τον διαδέχεται ο Κωνσταντίνος ο Α΄.

1915•

25 Φεβρουαρίου: Εξαναγκασμός της Κυβερνήσεως Ε. Βενιζέλου σε παραίτηση από το στέμμα
Κυβέρνηση Δ. Γούναρη
27 Μαΐου: Λήξη της ΙΘ΄ Βουλευτικής Περιόδου
31 Μαΐου: ΕΚΛΟΓΕΣ
3 Αυγούστου: Έναρξη της Κ΄ Βουλευτικής Περιόδου
10 Αυγούστου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Δ. Γούναρη
Κυβέρνηση Ε. Βενιζέλου
24 Σεπτεμβρίου: Εξαναγκασμός της Κυβερνήσεως Ε. Βενιζέλου σε νέα παραίτηση από το στέμμα.
Κυβέρνηση Α. Ζαΐμη
25 Οκτωβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Α. Ζαΐμη
Κυβέρνηση Στ. Σκουλούδη
6 Δεκεμβρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ

Είναι φανερό ότι η κυβερνητική αστάθεια είναι γεγονός. Εδώ τίθεται το τεράστιο συνταγματολογικό ερώτημα: ποιος τελικά ήταν ο φορέας της κυριαρχίας στο πολίτευμα της βασιλευδόμενης Δημοκρατίας; Ο βασιλιάς ή ο λαός; Το γράμμα του Συντάγματος που καθιέρωνε πανηγυρικά από το 1864 την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, η συνταγματική πρακτική κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Γεωργίου ήθελε το στέμμα να έχει αποφασιστική γνώμη στο χειρισμό της εξωτερικής πολιτικής και των εθνικών θεμάτων. Και αντίστροφα, ήθελε την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας να ισχύει μόνο ως προς τα εσωτερικά θέματα και την άσκηση της τρέχουσας πολιτικής.

Στις 17 Αυγούστου 1916 ξέσπασε στη Μακεδονία το Κίνημα της Εθνικής Άμυνας, που αποτελέστηκε από φιλοβενιζελικούς πολιτικούς παράγοντες και αξιωματικούς. Χάρη στην υποστήριξη των συμμαχικών Δυνάμεων, το κίνημα επικράτησε, για να σχηματιστεί τον Οκτώβριο του 1916, επαναστατική προσωρινή κυβέρνηση στη Θεσσαλονίκη, υπό τους Βενιζέλο, Κουντουριώτη και Δαγκλή. Πρώτη ενέργεια της κυβέρνησης αυτής ήταν να κυρήξει τον πόλεμο στις κεντρικές δυνάμεις (11 Νοεμβρίου 1916) και να συγκροτήσει στρατό, προκειμένου να ενισχύσει το συμμαχικό μέτωπο στα Βαλκάνια.

Στην τελική εξέλιξη των πραγμάτων καθοριστικό ρόλο έπαιξε και η επέμβαση των μεγάλων δυνάμεων, που είχαν ήδη επέμβει στρατιωτικά στη Μακεδονία. Οι δυνάμεις της Αντάντ, επικαλούμενες την ιδιότητα των "εγγυητριών" που τους αναγνώριζαν οι συνθήκες του Λονδίνου του 1832 και του 1865 και που δήθεν τους επέτρεπαν να επεμβαίνουν στα εσωτερικά ζητήματα της χώρας, προκάλεσαν την αναχώρηση – και όχι τη ρητή παραίτηση- του Κωνσταντίνου και του διαδόχου του Γεωργίου από την Ελλάδα (30 Μαΐου 1917) και επέβαλαν ως βασιλιά τον δευτερότοκο γιο του Κωνσταντίνου Αλέξανδρο. Με το σχηματισμό στην Αθήνα της τρίτης διακυβέρνησης Βενιζέλου στις 13 Ιουνίου 1917 τερματίστηκε ο διχασμός του κράτους. Όμως ο εθνικός διχασμός έμελλε να γνωρίσει και νέες δραματικές εξελίξεις.

Με την επιστροφή του Βενιζέλου στην Αθήνα ως Πρωθυπουργός, η Ελλάδα εντάσσεται στον πόλεμο παρά το πλευρό της Αντάντ. Μια κίνηση που επαλήθευσε την σωστή κρίση του εμπνευστή της με τις νίκες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την τεράστια εδαφική επέκταση και συνεπώς την οικονομική άνθιση που αποκόμισε η Ελλάδα, με τη νίκη της Εγκάρδιας Συνεννόησης.

Παρόλη, όμως, τη θριαμβευτική νίκη του Βενιζέλου και την επικύρωση αυτής με τη Συνθήκη των Σεβρών το 1920, η οποία ολοκλήρωσε σχεδόν όλους τους εθνικούς οραματισμούς, η πολιτική αναταραχή στο εσωτερικό της χώρας εξαίτιας του εθνικού διχασμού, θα αποβεί για αυτόν μοιραία.

Έτσι, στις Εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920, η αντιβενιζελική "ένωμένη" αντιπολίτευσις πέτυχε σημαντική νίκη σε βάρος των Φιλελευθέρων, κερδίζοντας 251 έδρες επί συνόλου 369. Οι Βενιζελικοί υποψήφιοι μεοψήφισαν στις περισσότερες εκλογικές περιφέρειες.

Αμέσως μετά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων, ο Βενιζέλος παραιτήθηκε από την Πρωθυπουργία και αναχώρησε στο εξωτερικό. Παραιτήθηκε και ο ναύαρχος Κουντουριώτης και την αντιβασιλεία ανέλαβε η βασιλομήτωρ Όλγα "λόγω της απουσίας του πεφιλημένου υιού Της βασιλέως Κωνσταντίνου", όπως έλεγε στο σχετικό διάγγελμα της προς τον ελληνικό λαό στις 4 Νοεμβρίου 1920. Την ίδια μέρα σχηματίστηκε υπό τον Δ. Ράλλη Κυβέρνηση των Αντιβενιζελικών Κομμάτων η οποία, στο πρώτο μήνημά της, τόνιζε την ανάγκη να γεφυρωθεί το χάσμα, "το οποίον η δια της πανδήμου λαϊκής ψήφου αποδοκιμασθείσα ολιγαρχία όριξε εν τη Χώραν". Στις 11 Νοεμβρίου, η Κυβέρνηση Ράλλη προκήρυξε δημοψήφισμα για την επάνοδο του Κωνσταντίνου "ίνα καταδειχθή ότι παραμένει πάντοτε έμβλημα του θρόνου". Με το δημοψήφισμα επανήλθε ο βασιλιάς στο θρόνο του.

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1916-1920 ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ

1916•

11 Ιανουαρίου: Έναρξη ΚΑ΄ Βουλευτικής Περιόδου
9 Ιουνίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Σκουλούδη
Κυβέρνηση Α. Ζαΐμη
3 Σεπτεμβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Α. Ζαΐμη
Κυβέρνηση Ν. Καλογερόπουλου
27 Σεπτεμβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Ν. Καλογερόπουλου
Κυβέρνηση Σ. Λάμπρου

1917•

21 Απριλίου: Παράπτηση Κυβερνήσεως Σ. Λάμπρου

Κυβέρνηση Α. Ζαΐμη
14 Ιουνίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Α. Ζαΐμη
Κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου
Λήξη της ΚΑ' Βουλευτικής Περιόδου
12 Ιουλίου: Έναρξη της ΚΒ' Βουλευτικής Περιόδου

1920•

15 Οκτωβρίου: Λήξη της ΚΒ' Βουλευτικής Περιόδου
1η Νοεμβρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ
4 Νοεμβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Ελ. Βενιζέλου
Κυβέρνηση Δ. Ράλλη
23 Δεκεμβρίου: Έναρξη εργασιών της Γ' Συντακτικής Συνέλευσης

Όπως προαναφέρθηκε, οι Εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 ανέδειξαν θριαμβεύτρια, με 251 έδρες επί συνόλου 369, την Ήνωμένη Αντιβενιζελική αντιπολίτευση, ενώ η βενιζελική παράταξη ηττήθηκε κατά κράτος. Επικεφαλής της αντιβενιζελικής παράταξης ήταν ο Δημ. Γούναρης (του οποίου το κόμμα είχε μετονομαστεί σε "Λαϊκό") και ο Δημήτριος Ράλλης, Νικόλαος Στράτος, Νικ. Καλογερόπουλος και Παν. Τσαλδάρης. Οι Φιλελεύθεροι συγκέντρωσαν το 44.1% των ψήφων έναντι του 55.9% των αντιπάλων τους, ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγονται και το "Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδας".

Παρόλο που η συντριβή του Βενιζέλου φαίνεται ολοσδιόλου παράδοξη, αφού επί κυβερνήσεώς του η Χώρα γνώρισε την τεράστια εδαφική της επέκταση με τις νίκες του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και την οικονομική άνθιση που αυτές συνεπάγονταν, φτάνοντας σχεδόν στην εκπλήρωση του οράματος της "Μεγάλης Ιδέας", σοβαροί λόγοι δικαιολογούν την ήττα του. Καταρχάς, ο Βενιζέλος είχε κρατήσει τη χώρα σε επιστράτευση για μια ολόκληρη δεκαετία σχεδόν (1910-1920), αφού η Ελλάδα συμμετείχε τόσο στους Βαλκανικούς Πολέμους (1911-1913) όσο και στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1918), για να μην αναφερθούν οι εσωτερικές συγκρούσεις κατά τον εθνικό διχασμό. Το γεγονός αυτό προκάλεσε τη δυσφορία του ταλαιπωρημένου ελληνικού λαού, ο οποίος επομίσθηκε και τα οικονομικά βάρη αυτών των πολέμων. Εξάλλου, και ο ίδιος ο Βενιζέλος είχε παραδεκτεί ότι ζήτησε από τον ελληνικό λαό περισσότερα από όσα μπορούσε να δώσει. Ακόμη, η συνεχής παραμονή ελληνικών στρατευμάτων στην Μικρά Ασία ακόμη και μετά τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, κατά εντολή του Βενιζέλου, γέμιζε με φόβο τους Έλληνες για ένα νέο επικείμενο πόλεμο. Όμως, ήταν απαραίτητη η παρουσία ελληνικών στρατευμάτων στην περιοχή, ως αντιπερασπισμό των τουρκικών προκλήσεων υπό τον Κεμάλ Αττατούρκ. Η ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές του 1920 αποδίδεται, επίσης, και στο γεγονός ότι, το Κίνημα Εθνικής Άμυνας το 1916 κατηγορήθηκε ως ξενοφέρο και καθοδηγημένο από τις Δυνάμεις της Αντάντ και κυρίως την Αγγλία, για να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά της στην Ελλάδα εις βάρος του εθνικού συμφέροντος, μέσω του "εντολοδόχου" Βενιζέλου. Βέβαια, χωρίς το Κίνημα Εθνικής Άμυνας, η Ελλάδα δεν θα γνώριζε ποτέ τη δόξα της Συνθήκης των Σεβρών του 1920. Και είναι βέβαια περιττό να αναφερθεί, ως λόγος της ήττας του Βενιζέλου, η έξαρση των "παθών" στο εσωτερικό μεταξύ βενιζελικών και φιλοβασιλικών, και η απομάκρυνση ή ακόμη δίωξη των τελευταίων επί Κυβερνήσεως Βενιζέλου.

Κύριο χαρακτηριστικό των αντιβενιζελικών κυβερνήσεων, κατά την περίοδο 1920-1922, ήταν η απομάκρυνση των βενιζελικών στοιχείων από τον διοικητικό μηχανισμό και την αποκατάσταση των κωνσταντινικών που είχαν απομακρυνθεί τα προηγούμενα χρόνια. Συγκεκριμένα, απομακρύνθηκαν από τις ένοπλες δυνάμεις περίπου 500 υψηλόβαθμοι βενιζελικοί αξιωματικοί.

Ο αντιβενιζελικός συνασπισμός αυτών των χρόνων προώθησε και ένα νέο συντακτικό έργο. Η Γ' εν Αθήναις Εθνική Συνέλευση (δηλ. η "Διπλή" Βουλή της 1ης Νοεμβρίου 1920) συγκρότησε συνταγματική επιτροπή με 49 μέλη στις 28 Ιανουαρίου 1921 και οι προτάσεις της 11μελούς επιτροπής εισηγητών που σχηματίστηκε, συνέταξε τις προτάσεις της για κατάρτιση νέου συντάγματος στις 6 Φεβρουαρίου 1921. Σημαντικότερες υπήρξαν οι προτάσεις του Λαϊκού Κόμματος, υπό τον Δ. Γούναρη, που προέβλεπαν την ισοπολιτεία των γυναικών, την καθιέρωση του δημοψηφίσματος, την ίδρυση ανωτάτου συμβουλίου για την εκπροσώπηση των επαγγελματικών τάξεων, την διεξαγωγή εκλογών μόνο από υπηρεσιακές κυβερνήσεις κ.ά.

Ως προς την εξωτερική τους πολιτική, οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις της περιόδου αυτής αποβλέπουν στο να περισωθούν οι κατακτήσεις της Συνθήκης των Σεβρών και να ξεχαστεί το φιλογερμανικό παρελθόν των νέων ιθυνόντων, τείνοντας προς ένα όψιμο φιλοαυταντισμό.

Όμως, οι λανθασμένες κινήσεις στον εξωτερικό χώρο, σε μια κρίσιμη εποχή όπου ο κεμαλικός τουρκικός εθνικισμός απειλούσε την ελληνική κυριαρχία στην Μικρά Ασία, είχε ολέθριες συνέπειες για το Έθνος. Ο χειρισμός των στρατιωτικών πραγμάτων στην περιοχή αυτή υπήρξε τόσο ανοργάνωτος και επιπόλαιος που προκάλεσε την εγκατάλειψη της Ελλάδας από τους πρώην συμμάχους της και νυν υπερδυνάμεις, την Αγγλία, την Γαλλία και τη Ρωσία, σε μια εποχή που τους χρειαζόταν όσο ποτέ άλλοτε. Επίσης, στα πρόθυρα μιας καταστροφής στο μικρασιατικό χώρο, παρά να διατηρηθεί μια σταθερή κυβέρνηση, παρατηρείται μια τεράστια κυβερνητική αστάθεια, αφού σε διάστημα μόνο 6 μηνών σημειώνονται 6 αλλαγές κυβερνήσεων (μεταξύ 2 Μαρτίου- 17 Σεπτεμβρίου 1922). (βλ. σχετικό πίνακα παρακάτω).

Συνέπεια της κακής αυτής διαχείρισης των πολιτικών πραγμάτων ήταν η Μικρασιατική Καταστροφή το 1922.

Μετά την μικρασιατική καταστροφή, ξέσπασε στρατιωτικό κίνημα υπό την ηγεσία του Συνταγματάρχη Ν. Πλαστήρα, που, με προκήρυξη του προς το λαό, τον Πρωθυπουργό και το βασιλιά, στις 11 Σεπτεμβρίου 1922, αξίωσε:

Α) την παραίτηση του βασιλιά, β) την άμεση διάλυση της Εθνοσυνέλευσης

Γ) τον σχηματισμό κυβέρνησης. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος τελικά υποχώρησε και παραιτήθηκε από το θρόνο του στις 14 Σεπτεμβρίου 1922 υπέρ του διαδόχου Γεωργίου. Η Επανάσταση του 1922, όπως ονομάστηκε το νέο καθεστώς, επικράτησε πλήρως και, μετά την εγκατάσταση της στην Αθήνα, συγκέντρωσε το σύνολο των εξουσιών και συνέχισε να εκδίδει αποφάσεις δυνακτικού περιεχομένου, με τις οποίες ανέστειλε ή τροποποίησε αρκετές διατάξεις του Συντάγματος.

Ως προς την εξωτερική πολιτική, το νέο καθεστώς πέτυχε την ανασυγκρότηση της στρατιάς του Έβρου και ανέθεσε την διεθνή εκπροσώπηση της χώρας στον Ελ. Βενιζέλο, διασώζοντας έτσι τη Δυτική Θράκη και τις

ελληνικές κατακτήσεις των Βαλκανικών Πολέμων.

Όσον αφορά το εσωτερικό του έργου, πήρε ριζοσπαστικές πρωτοβουλίες για το αγροτικό ζήτημα και με ποίκιλα μέτρα κατέταξε των φιλοβασιλικών στοιχείων που θεωρούσε υπεύθυνα για την Μικρασιατική Καταστροφή, προσπάθησε να επιβάλει τη νέα τάξη. Το σημαντικότερο μέτρο που πήρε ήταν η παραπομπή σε δίκη και εκτέλεση για εσχάτη προδοσία των "6", τον Οκτώβριο-Νοέμβριο 1922. Εκτελέστηκαν στο Γουδί οι: Δ. Γούναρης, Ν. Στράτος, Π. Πρωτοπαδάκης, Ν. Θεοτόκη, Γ. Μπαλτατζής και Γ. Χατζηανέστης. Το καθεστώς αυτό καταστάληκε τελικά το 1923 από μια μερίδα παραγκωνισμένων βενιζελικών αξιωματικών. Ακολούθησαν εκλογές για την ανάδειξη νέας Εθνοσυνέλευσης στις 16 Δεκεμβρίου 1923, από την οποία απείχαν τα φιλοβασιλικά κόμματα, ως ένδειξη διαμαρτυρίας για την αυθαίρετη μεταβολή του εκλογικού νόμου και τις διώξεις που υπέστησαν μετά την καταστολή του κινήματος. Ως συνέπεια, η σύνθεση της Εθνοσυνέλευσης ήταν μονόπλευρη, αφού μόνο 7 αντιβενιζελικοί βουλευτές είχαν εκλεγεί στο σύνολο των 398. Τις περισσότερες έδρες είχε συγκεντρώσει το κόμμα των φιλελευθέρων (250 έδρες) και, από κοινού, η Δημοκρατική Ένωση και το κόμμα των Δημοκρατικών Φιλελευθέρων (120 έδρες). Το κομμουνιστικό κόμμα δεν είχε καταφέρει να εκλέξει βουλευτή, ενώ μία έδρα είχε καταλάβει ο σοσιαλιστής Ι. Πασαλίδης. Δύο μέρες αργότερα, το νέο καθεστώς απομάκρυνε το βασιλιά Γεώργιο από τη χώρα και η άσκηση της βασιλικής εξουσίας ανατέθηκε στον ναύαρχο Κουντουριώτη, στις 19 Δεκεμβρίου 1923.

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1921-1923 ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ

1921•

24 Ιανουαρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Δ. Ράλλη
Κυβέρνηση Ν. Καλογερόπουλου
26 Μαρτίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Ν. Καλογερόπουλου
Κυβέρνηση Δ. Γούναρη

1922•

2 Μαρτίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Δ. Γούναρη
Κυβέρνηση Δ. Γούναρη (με νέο σχήμα)
3 Μαΐου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Δ. Γούναρη
Κυβέρνηση Ν. Στράτου
9 Μαΐου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Ν. Στράτου
Κυβέρνηση Ν. Πρωτοπαδάκη
28 Μαΐου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Ν. Πρωτοπαδάκη
Κυβέρνηση Ν. Τριανταφυλλάκου
15 Σεπτεμβρίου: Λήξη εργασιών της Γ' Συντακτικής Συνέλευσης-
ο Κωνσταντίνος παραιτείται. Βασιλεύς ο Γεώργιος Β'.
16 Σεπτεμβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Ν. Τριανταφυλλάκου
Κυβέρνηση Α. Χαραλάμπη
17 Σεπτεμβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Α. Χαραλάμπη
Κυβέρνηση Σ. Κροκιδά
14 Νοεμβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Σ. Κροκιδά
Κυβέρνηση Σ. Γονατά

1923•

16 Δεκεμβρίου: ΕΚΛΟΓΕΣ
18 Δεκεμβρίου: Ο Γεώργιος Β' απομακρύνεται και ορίζεται
Αντιβασιλεύς ο ναύαρχος Π. Κουντουριώτης

Κατά τον επόμενο χρόνο, 1924, στην Εθνοσυνέλευση που πήρε το όνομα "Δ' εν Αθήναις Συντακτική Συνέλευσις των Ελλήνων" πρόσθησε, στις 2 Ιανουαρίου, ο Ν. Πλαστήρας, κάνοντας φανερό ότι το πρόβλημα που απασχολούσε και διχάζε τους πληρεξουσίου ήταν η μεθόδεση της εγκαθίδρυσης της Δημοκρατίας. Από τη μια μεριά, η αδιάλλακτη τάση με επικεφαλής τον Α. Παπαναστασίου υποστήριζε την άποψη ότι την Δημοκρατία έπρεπε να ανακηρύξει με ψήφισμά της η Εθνοσυνέλευση και στη συνέχεια να κληθεί ο λαός να επικυρώσει την πολιτειακή αλλαγή με δημοψήφισμα. Από την άλλη, οι μετριοπαθείς πληρεξούσιοι, μεταξύ τους και ο Ελ. Βενιζέλος που είχε μόλιε επιστρέψει στην Ελλάδα και ανέλαβε την Πρωθυπουργία στις 11 Ιανουαρίου 1924, πίστευε πως για την οριστική επίλυση του καθεστωτικού, προτιμότερο ήταν να αφεθεί ο λαός ανεπηρέαστος να αποφασίσει με δημοψήφισμα και να μην προηγηθεί απόφαση της Εθνοσυνέλευσης για την επιβολή της Αβασίλευτης Δημοκρατίας. Τελικά, τα αδιάλλακτα στοιχεία επικράτησαν και ο Βενιζέλος αναχώρησε για ακόμη μία φορά από την Ελλάδα, για να τον διαδεχθεί στην Πρωθυπουργία ο Γ. Καφαντάρης, στις 6 Φεβρουαρίου 1924.

Στις 27 Φεβρουαρίου 1924, η Εθνοσυνέλευση ενέκρινε δημοψήφισμα, με το οποίο, χωρίς να ανακηρύσσει επίσημα τη Δημοκρατία, καταδίκασε τη μεν δυναστεία των Γλυξοβούργων ως "ανάξια της πατρίδος", τον δε θεσμό της βασιλείας ως "σύμβολον εθνικής διαιρέσεως" και προκήρυξε δημοψήφισμα, αφού προηγουμένως διακήρυξε ότι "μόνον το δημοκρατικό πολίτευμα μπορούσε να "θέσει τέρμα εις τας ολεθρίας εσωτερικάς διαιρέσεις..."

Όμως, η Κυβέρνηση Καφαντάρη ανατράπηκε στις 12 Μαρτίου 1924, και η Κυβέρνηση Παπαναστασίου που τη διαδέχτηκε υπέβαλε στο σώμα σχέδιο ψηφίσματος, που ενέκριναν και οι 283 παρόντες πληρεξούσιοι στη συνεδρίαση της 25ης Μαρτίου 1924, με το οποίο καταργούσε οριστικώς τη Βασιλεία στην Ελλάδα. Το δημοψήφισμα έγινε στις 13 Απριλίου 1924 και έδωσε ποσοστό 69.95% υπέρ της Δημοκρατίας και 30.05% κατά. Την επομένη, ο Ι. Μεταξάς, ο Α. Ευταξίας και το αντιβενιζελικό Συντηρητικό Κόμμα αναγνώρισαν την πολιτειακή μεταβολή, ενώ στις 16 Απριλίου και ο Βενιζέλος ενέκρινε το νέο πολίτευμα. Όμως, το φιλοβασιλικό κόμμα δεν αναγνώρισε επίσημα τη Δημοκρατία παρά μόνο το 1932.

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟ 1924 ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ

1924•

2 Ιανουαρίου: Έναρξη εργασιών Δ΄ Συντακτικής Συνέλευσης
11 Ιανουαρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Σ. Γονατά
Κυβέρνηση Ε. Βενιζέλου
6 Φεβρουαρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Ε. Βενιζέλου
Κυβέρνηση Γ. Καφαντάρη
12 Μαρτίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Γ. Καφαντάρη
Κυβέρνηση Α. Παπαναστασίου
25 Μαρτίου: Η Συντακτική Συνέλευση με ψήφισμά της κυρήσσει
έκπτωτη τη δυναστεία των Γλυξβούργων και αποφασίζει να
συνταχθεί η Ελλάδα σε ΄ Δημοκρατία Κοινοβουλευτικής
μορφής΄΄.
13 Απριλίου: Δημοψήφισμα καθιερώνει την Αβασίλευτη Δημοκρατία
Πρόεδρος της Δημοκρατίας ο Π. Κουντουριώτης
24 Ιουλίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Α. Παπαναστασίου
Κυβέρνηση Θ. Σοφούλη
7 Οκτωβρίου: Παραίτηση Κυβερνήσεως Θ. Σοφούλη
Κυβέρνηση Α. Μιχαλακόπουλου

⊞ Συμπεραίνοντας, σε γενικό απολογισμό, θα λέγαμε ότι τη δεκαπενταετία από την Αναθεώρηση του Συντάγματος του 1911 ως και την εγκαθίδρυση της Β΄ Ελληνικής Δημοκρατίας το 1924 σχηματίστηκαν 22 διαφορετικές κυβερνήσεις.
Από αυτές, οι δύο πλέον μακροχρόνιες κυβερνητικές θητείες του Βενιζέλου (1910-1915 και 1917-1920) κατέλαβαν πάνω από το 50% (8 χρόνια) της συνολικής διάρκειας αυτού του διαστήματος. Το υπόλοιπο χρονικό διάστημα των 6.5 περίπου ετών μοιράστηκαν 20 Κυβερνήσεις διαφορετικές, με μέσο όρο θητείας που δεν ξεπερνούσε τους 3.5 μήνες.
Ειδικότερα, στην τριετία μεταξύ της παραίτησης Βενιζέλου μετά τις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 έως και την ανάληψη της εξουσίας από τον Παπαναστασίου στις αρχές Μαρτίου 1924 και την κύρηξη της Β΄ Ελληνικής Δημοκρατίας σχηματίστηκαν 12 διαφορετικές κυβερνήσεις.
Αν, μάλιστα, εξαιρεθούν οι δύο συγκριτικά πιο μακροχρόνιες θητείες του Γούναρη και Γονατά, που ξεπέρασαν το 12μηνο, οι υπόλοιπες 10 κυβερνήσεις δεν ξεπέρασαν στη θητεία τους το τετράμηνο, ενώ ορισμένες από αυτές δεν ξεπέρασαν το 20ήμερο (μία, μάλιστα, ούτε καν το 24ωρο). Συγκριτικά, από τις 22 αυτές Κυβερνήσεις, μόνο 4 ξεπέρασαν σε διάρκεια το χρόνο: οι δύο Κυβερνήσεις του Βενιζέλου, η καθεμιά από τις οποίες ξεπέρασε την τριετία, και αυτές των Γούναρη Γονατά, που μόλις υπερέβησαν το 12μηνο.
Ανάμεσα, όσο μετά από τις δύο πιο μακροχρόνιες θητείες του Βενιζέλου, η ανομοιογένεια των στοιχείων τόσο της αντιβενιζελικής όσο και της βενιζελικής παράταξης, ιδίως όταν απουσίαζε ο αρχηγός των Φιλελευθέρων ή δεν διαδραμάτιζε πρωταγωνιστικό ρόλο, ήταν παράγοντες που συντελούσαν στην κυβερνητική αστάθεια και στη συχνότητα των κυβερνητικών μεταβολών.
Στα λίγα αυτά χρόνια, μεταξύ 1911 και 1924, τεράστιας σημασίας γεγονότα σιγματίζουν την Ελλάδα: Από τη μια, ήταν οι επιτυχίες των Βαλκανικών Πολέμων και του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, με τις οποίες επιτεύχθηκε η πληθυσμιακή και εδαφική ΄ενοποίηση΄ της Χώρας, η οποία παρά τα προβλήματα ανομοιογένειας που επέφερε, προσέδωσε τεράστια οικονομικά όφελη στην Ελλάδα. Από την άλλη όμως, ο Εθνικός Διχασμός το 1916 και η Μικρασιατική Καταστροφή το 1922 αποτέλεσαν την ΄ταφόπετρα΄ του οράματος της εκπλήρωσης της Μεγάλης Ιδέας, που φάνηκε εφικτό στις αρχές της δεκαετίας του 1910.
Από πολιτική σκοπιά, κατά την περίοδο αυτή, η νέα πολιτική τάξη που αναδείχθηκε μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους προσδιόρισε το στίγμα της πολιτικής ζωής κατά το Μεσοπόλεμο, ενώ κατά την περίοδο αυτή ολοκληρώθηκε το μεγαλύτερο μέρος της κυβερνητικής θητείας της μεγαλύτερης πολιτικής φυσιογνωμίας στην Ελλάδα κατά το πρώτο ήμισυ του 20ού αιώνα, του Ελευθέριου Βενιζέλου. Ενόσ πολιτικού που, σε ορισμένες στιγμές, ιδίως την περίοδο 1917-1920, φάνηκε να συγκεντρώνει στα χέρια του την εκτεταμένη εξουσία και να αποτελεί τον κυριότερο, αν όχι και το μοναδικό, παράγοντα στην άσκηση της.
Το κυριότερο και σημαντικότερο, όμως, γεγονός της περιόδου αυτής είναι αδιαμφισβήτητα η εγκαθίδρυση της Β΄ Ελληνικής Αβασίλευτης Δημοκρατίας το 1924.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β΄ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ (1924 – 1935)

Εκλογές 1923

Ανάμεσα στο 1923 – 1924 ο λαός κλήθηκε αρκετές φορές να ψηφίσει αφού υπήρχε πολιτική αστάθεια. Το

1923 υπάρχει τόσο το ψηφοδέλτιο όσο και το σφαιρίδιο. Οι εκλογές του '23 πραγματοποιούνται στις 16 Δεκεμβρίου όπου ο λαός καλείται ακόμη μια φορά να ψηφίσει. Οι συγκεκριμένες εκλογές χαρακτηρίζονται από το μεγαλύτερο πλήγμα της Ελλάδας τη Μικρασιατική καταστροφή. Κόμματα που λαμβάνουν μέρος είναι τα εξής: Το Βενιζελικό κόμμα, το κόμμα των φιλελευθέρων και το κομμουνιστικό κόμμα. Το Βενιζελικό κίνημα συγκεντρώνει 250 έδρες από τις 397, η δημοκρατική ένωση του Παπαναστασίου 120 έδρες, 4 έδρες οι αγροτικοί, 3 οι τούρκοι και οι αντιβενιζελικοί.

Σχόλιο: Στις εκλογές αυτές αξιοσημείωτο είναι η εμφάνιση του αγροτικού κινήματος το οποίο συγκεντρώνει σαράνταπέντε χιλιάδες ψήφους.

Εκλογές 1926

Στις 7 Νοεμβρίου διεξάγονται εκλογές με σκοπό την κυβερνητική σταθερότητα μετά από τη δικτατορία του Πάγκαλου. Χαρακτηρίστηκαν τίμιες εκλογές αφού κανείς δεν μπορούσε να τις αμφισβητήσει χάρη στον Γ.Κονδύλη. Εκλογικό σύστημα καθορίστηκε η αναλογική. Στις 4 Δεκεμβρίου σχηματίζεται η οικουμενική κυβέρνηση από τον Αλ.Ζαΐμη αφού κανένα κόμμα δεν είχε την απόλυτη πλειοψηφία.

Τα αποτελέσματα των εκλογών
Κόμμα Αρχηγός Ποσοστό % Έδρες
Κόμμα Ελευθεροφρόνων Έλ.Βενιζέλος 36,43 108
Λαϊκόν Κόμμα Πάν.Τσαλδάρης 20,29 63
Κόμμα Φιλελευθέρων Ιωαν.Μεταξάς 15,78 54
Αγροτοεργατικών Κόμμα Αλ.Παπαναστασίου 6,48 18
Ενιαίον Μέτωπον –
Κομμουνιστάι 4,37 10
Διάφορα μικρά κόμματα 16,65 33

Σύνολο εδρών 286

Σχόλια: Όπως θα παρατηρήσει κανείς, για πρώτη φορά στην Ελληνική Βουλή μπαίνουν και βουλευτές του ΚΚΕ. Για την εποχή εκείνη δεν ήταν ευκαταφρόνητος ο αριθμός των 10 κομμουνιστών βουλευτών.

Εκλογές 1928

Η κυβέρνηση του 1926 αντέχει μέχρι τον Αύγουστο του 1928 όπου στο πολιτικό προσκήνιο ήταν καταφανές η διεξαγωγή νέων εκλογών. Έτσι στις 19 Αυγούστου 1928 προκηρύσσονται εκλογές από το ναύαρχο Κουντουριώτη. Από τη μια οι αντιβενιζελικοί τον αποκαλούν προδότη και ανθρωποκτόνο. Για ακόμη μια φορά οι εμφύλιες έχθρες δεν θα λείψουν αφού παρατηρούνται συγκλονιστικά γεγονότα που για ακόμη μια φορά θα ανοίξουν πληγές στην πολιτική της Ελλάδας. Αξιοσημείωτο σ' αυτές τις εκλογές είναι η κατάργηση από το Βενιζέλο της αναλογικής και χρησιμοποίησης του πλειοψηφιακού εκλογικού συστήματος.

Κόμμα Ποσοστό % Έδρες
Κόμμα Φιλελευθέρων 71,20 178
Δημοκρατική Ένωσις 8,00 20
Λαϊκόν Κόμμα 7,60 19
Εθνικόν Δημοκρατικόν Κόμμα 3,60 9
Ανεξάρτητοι Δημοκρατικοί 2,40 6
Συντηρητικοί Δημοκρατικοί 2,00 6
Προδευτική Ένωσις 2,00 5
Ανεξάρτητοι Βασιλόφρονες 1,60 4
Προδευτικοί 1,20 3
Ελευθεροφρόνων 0,40 1

Σχόλιο: Στυλ.Γονατάς που στις δεν πολιτεύτηκε γράφει στα απομνημονεύματα του και στη σελίδα 341..«Αι εκλογαί όμως διεξήχθησαν την 19ην Αυγούστου με απόλυτον τάξιν και αμεροληψίαν, αφού είχαν γίνει δεκτά όλα τα αιτήματα της αντιπολίτευσης δια την εξασφάλισιν του αδιάβλητου των εκλογών».

Εκλογές 1932

Σπάνιο φαινόμενο για την Ελλάδα ήταν η τετραετία στην οποία έμεινε στην εξουσία ο Βενιζέλος. Μέσα σ' αυτά τα τέσσερα χρόνια οι Λαϊκοί εκμεταλλεύθηκαν αρκετές καταστάσεις οι οποίες θα τους οδηγήσουν προς την εξουσία. Χαρακτηριστικό των εκλογών αυτών είναι πάλι το αναλογικό σύστημα το οποίο επαναφέρει ο Βενιζέλος φοβούμενος ότι θα χάσει τις εκλογές. Χωρίς κάθε προηγούμενο ξεκινούν έντονες επιθέσεις κατά του Βενιζέλου ενώ παράλληλα οι κομμουνιστές δέχονται επιθέσεις σε όλη την Ελλάδα με σκοπό να τους αποδυναμώσουν, πράγμα που θα δείξει με τα αποτελέσματα των εκλογών ότι δεν κατάφεραν οι αντίπαλοί τους.

Κόμμα Ποσοστό % Έδρες
Λαϊκόν Κόμμα 38,80 95
Κόμμα Φιλελευθέρων 33,42 98
Προοδευτικόν Κόμμα 8,35 15
Αγροτικόν Κόμμα 6,17 11
Αγροτοεργατικόν Κόμμα 5,89 8
Ενιαίον Μέτωπον 4,97 10
Εθνικοριζοσπαστικόν Κόμμα 4,07 6
Κόμμα Ελευθεροφρόνων 1,59 3
Συντηρητικό Δημοκρατικόν 0,98 2
Διάφορα Κόμματα 0,76 2

Σχόλιο: Αξιοσημείωτο είναι η δύναμη του Ενιαίου Μετώπου. Είχαν συνολικά 55.465 ψήφους και είχαν βγάλει 10 βουλευτές. Η φοβερή τρομοκρατία εναντίον τους, δεν τους είχε εκμηδενίσει.

Εκλογές 1933

Ακόμη μια φορά παρατηρούνται εκλογές στο πολιτικό προσκήνιο ύστερα από 6 μήνες από τις εκλογές του 1932. Από αυτές τις εκλογές το Λαϊκόν Κόμμα παίρνει ανοδική πορεία.

Κόμμα Ποσοστό % Έδρες
Λαϊκόν Κόμμα 38,07 118
Κόμμα Φιλελευθέρων 33,29 80
Κόμμα Προοδευτικών 6,77 10
Ενιαίον Μέτωπον 4,64 -
Αγροτοεργατικόν Κόμμα 4,16 13
Εθνικό - ριζοσπαστικό 4,09 11
Κόμμα Ελευθεροφρόνων 2,26 6
Ανεξάρτητοι Αγροτικοί 2,01 2
Εθνικός Συσπισμός 1,25 5
Ηνωμένη Αντιπολίτευσις 1,77 1
Συντηρητικόν Δημοκρατικόν 0,85 2
Ανεξάρτητοι 0,84 -

Σχόλιο: Την άλλη μέρα των εκλογών ξέσπασε το κίνημα Πλαστήρα. Το κίνημα αυτό υποβοήθησε ακόμη πιο

πολύ την άνοδο και τη στερέωση των αντιδραστικών δυνάμεων στην εξουσία. Από δω και πέρα η δεξιά θα αποχαλινωθεί με αποκορύφωμα την απόπειρα δολοφονίας του Έλ.Βενιζέλου από τον ίδιο τον κρατικό μηχανισμό.

(Νόθες εκλογές στην Ελλάδα 1844-1936 Καρανικόλας Γ. Β ' Έκδοση, Αθήνα 1973)

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β' ΒΑΣΙΛΕΥΟΜΕΝΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΕΩΣ ΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ (1935 – 1952)

Εκλογές 1936

Στις 26 Ιανουαρίου 1936 πραγματοποιούνται οι τελευταίες εκλογές πριν από τη δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά και των πολέμων. Η κυβέρνηση των εκλογών αυτών ήταν του Κ.Δεμερτζή και ονομάστηκε υπηρεσιακή κυβέρνηση. Στις εκλογές λαμβάνουν μέρος οι Φιλελεύθεροι με αρχηγό τον Σοφούλη, οι Λαϊκοί με τον Τσαλδάρη, η παράταξη Κονδύλη-Θεοτόκη, Συνασπισμός Παλαικού Μετώπου. Για ακόμη μιά φορά εφαρμόζεται το σύστημα της αναλογικής.

Κόμμα Ψήφοι Ποσοστό % Έδρες
Φιλελεύθεροι 474,651 37,26 126
Δημοκρατικός Συνασπισμός 53,693 4,21 7
Γενική Λαϊκή Ριζοσπαστική Ένωσις 253,822 19,9 60
Λαϊκόν Κόμμα 281,567 22,10 72
Μεταρρυθμιστικόν Κόμμα 17,822 1,40 4
Ελευθερόφρωνες 50,137 3,94 7
Παλλαϊκόν Μέτωπο 73,411 5,76 15

Σχόλια: Στις εκλογές αυτές έκανε την εμφάνισή του και το Ενωτικό Κόμμα του καθηγητή Πάν.Κανελλόπουλου το οποίο κατέβηκε στις εκλογές με δημοκρατικά συνθήματα, αλλά καταψηφίστηκε άγρια. Σε όλη την Ελλάδα δεν πήρε παρά μονάχα 9,870 Ψήφους, χωρίς να βγάλει κανένα βουλευτή. Η τύχη του κόμματος είχε προδιαγραφεί από την πρώτη του εμφάνιση. Η μετέπειτα πορεία το επιβεβαίωσε .

Εκλογές 1946

Με την εγκαθίδρυση της δικτατορίας στην Ελλάδα και την έναρξη της τριπλής κατοχής παρατηρείται πολιτική νέκρωση αφού δεν είχαν πραγματοποιηθεί καθόλου εκλογές αυτή την περίοδο από το 1936 – 1946. Παρόλ'αυτά οι φορείς της δικτατορίας (Αγγλία, Μεταξάς, Βασιλιάς),δεν είχαν αντικαθιστήσει τον κοινοβουλευτισμό. Το 1946 διεξάγονται εκλογές μετά από μεγάλα πολιτικά γεγονότα. Σ'αυτές τις εκλογές απέχουν οι Αριστερές δυνάμεις οι οποίες αργότερα το θεωρούν ένα από τα μεγαλύτερα λάθη τους.

Κόμμα Ποσοστό Έδρες Ψήφους
Ηνωμένη Παράταξις Εθνικοφρόνων 55,12 206 610,935
Εθνική Πολιτική Ένωσις 19,28 68 213,721
Κόμμα Φιλελευθέρων 14,39 48 159,525
Εθνικό Κόμμα Ελλάδος 5,96 20 66,027
Ένωσις Εθνικόφρόνων 2,94 9 32,538
Ένωσις Αγροτικών Κομμάτων 0,87 1 7,447

Εκλογές 1950

Οι εκλογές του 1950 διεξάγονται στις 5 Μαρτίου ύστερα από τις πληγές του εμφυλίου πολέμου με την υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό Πρωθυπουργό τον Ι.Θεοτόκη. Οι εκλογές διεξάγονται με το σύστημα της απλής αναλογικής και ήταν μια δοκιμασία του πολιτικού βίου που είχε κλονιστεί την τελευταία δεκαετία. Είχαν λάβει μέρος τόσα κόμματα όσο ποτέ άλλωτε. Διεξήχθησαν ευτυχώς αυτή τη φορά κάτω από ήρεμες συνθήκες.

Κόμμα Ποσοστό Έδρες
ΛΚ 18,08 62
ΚΦ 17,24 56
ΕΠΕΚ 16,44 45
Γ.Παπανδρέου 10,67 35
ΔΠ 9,7 18
ΠΑΠ 8,15 16
ΜΕΑ 5,27 7
Ε.Κ. 3,65 7
ΠΑΕ 3,62 3
ΝΚ 2,5 1

Σχόλιο: Το Λαϊκόν Κόμμα συντρίβεται με το 18,8 έναντι του 55,12 των εκλογών του 1946. Αιτία η απογοήτευση των λαϊκών ψηφοφόρων διότι το κόμμα τους εστάθει αδύναμο να κυβερνήσει τη χώρα με αποτέλεσμα να δώσει την Πρωθυπουργία στον Θ.Σοφούλη μετά από αίτηση των Η.Π.Α.

Εκλογές 1951

Πραγματοποιούνται 18 μήνες μετά απ' τις εκλογές στις 5 Μαρτίου 1950 λόγω κυβερνητικής αστάθειας. Οι εκλογές διεξάγονται στις 9/9/1951. Είχε αλλάξει ο εκλογικός νόμος από απλή αναλογική σε ενισχυμένη με όριο συμμετέχοντα στη δεύτερη κατανομή των εδρών το 17% των ψήφων. Δύο νεοϊδρυθέντα κόμματα θα κάνουν την εμφάνισή τους σ' αυτές τις εκλογές ο Ελληνικός Συναγερμό θπό τον Πάγκαλο και η ενιαία Δημοκρατική Αριστερά.

Εκλογές 1952

Παρατηρείται νέο εκλογικό σύστημα στις εκλογές αυτές το πλειοψηφιακό και διεξάχθησαν στις 16/11/1952. Χαρακτηριστικό είναι ότι η προηγούμενη κυβέρνηση διαλύεται μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα 'θστερα από κάποιες ασυνεννοησίες και κυβερνητικές αστάθειες. Αυτή την περίοδο ψηφίζεται και το σύνταγμα του 1952 όπου η Ελλάδα εισχωρεί στο ΝΑΤΟ.

Κόμμα Ποσοστό Έδρες
ΕΣ 49,22 240
ΕΠΕΚ 34,22 57
ΕΔΑ 9,55 0
Λαϊκόν Κόμμα 1,05 0
Ανεξάρτητοι 3,57 3

Σχόλιο: Ο ΕΣ του Παπάγου πέτυχε μεγάλη νίκη και κοινοβουλευτική παντοκρατορία. Επί 1,591,807 τα κόμματα έλαβαν τους πιο πάνω ψήφους. Αξιοσημείωτο είναι ότι ψήφησαν μόνο άνδρες.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β΄ ΒΑΣΙΛΕΥΟΜΕΝΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΩΣ ΤΗ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΩΝ (1952 – 1967)

Εκλογές 1956

Η κυβέρνηση Καραμανλή διεξάγει εκλογές στις 19/2/1956 και με νέο εκλογικό νόμο που ψηφίζεται από τη βουλή.

Νέος εκλογικός νόμος:

«Σύστημα τριών φάσεων»

Στις • περιφέρειες από 3 έδρες ίσχυε το πλειοψηφιακό.

Στις περιφέρειες από 4 – 10• βουλευτικές έδρες το δεύτερο κόμμα θα κέρδιζε μέχρι 3 έδρες.

Στις • περιφέρειες από 10 βουλευτές και πάνω η κατανομή των έδρων θα γινόταν μεταξύ των δύο πρώτων κομμάτων υπό ένα όρο ότι το δεύτερο κόμμα θα είχε 15% σε όλη τη χώρα.

Τα αποτελέσματα των εκλογών.

Κόμμα	Ψήφους	Ποσοστό %	Έδρες
ΕΡΕ	1,594,112	47,38	165
ΔΕ	1,620,007	48,15	132
Κ.ΠΡΟΟΔ.	74,545	2,22	0
ΛΚΚ	29,375	0,88	0
Ανεξάρτητοι	31,022	0,92	3

Σχόλιο: Μεγάλη όμως υπήρξε και πάλι η διαφορά των αποτελεσμάτων των πολιτικών και στρατιωτικών τμημάτων, όπου η ΕΡΕ κυριάρχησε, διότι όπως έλεγε ο Γ.Παπανδρέου, «οι στρατιωτικοί εψήφισαν κατά διαταγή και όχι κατά συνειδησιν»

Εκλογές 1958

Διεξάγονται εκλογές στις 11/5/1958 και με νέο εκλογικό νόμο της υπερενισχυόμενης αναλογικής που έθετε ως όρο για την συμμετοχή στην δεύτερη κατανομή των εδρών το 25% των ψήφων για τα αυτοτελή κόμματα και το 35% για τους συνασπισμούς κομμάτων. Ο νόμος αυτός προήλθε από συμφωνία Καραμανλή και Παπανδρέου.

Πανελλαδικά αποτελέσματα

Κόμμα	Ψήφους	Ποσοστό %	Έδρες
ΕΡΕ	1,583,885	41,17	171
ΕΔΑ	939,902	24,43	79
ΚΦ	795,445	20,68	36
ΠΑΔΕ	408,787	10,62	10
ΕΛΚ	113,358	2,94	4

Σχόλιο: Η άνοδος της ΕΔΑ προκάλεσε μεγάλη ανησυχία. Το σπουδαιότερο όμως ήταν ότι η ΕΔΑ ήλθε πρώτο κόμμα στα μεγάλα αστικά κέντρα, εκτός της Α΄ Αθήνας που ήλθε δεύτερο. Η επιτυχία της ΕΔΑ και η ανάδειξη της στην θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης οφείλεται κατά κοινή παραδοχή στα αντιδυτικά αισθήματα πολλών Ελλήνων λόγω του Κυπριακού, στην αγανάκτηση για την οικονομική πολιτική και στην απαίτηση να παύσουν οι αριστεροί να θεωρούνται πολίτες δεύτερης κατηγορίας.

Εκλογές 1961

Χαρακτηριστικό του 1961 ήταν η σύνδεση της Ελλάδας με την Ε.Ο.Κ μετά από την ιστορική συνθήκη του

1959 Ζυρίχης – Λονδίνου όπου η Κύπρος αναγνωρίζεται σε Προεδρική Δημοκρατία. Παρόλο που της Βουλής τελείωνε η θητεία το 1962, βλέπουμε ο Καραμανλής λόγω οικονομικής κρίσης να κηρύσσει πρόωρες εκλογές στις 29/10/1961, με νέο εκλογικό νόμο που ορίζει το 15% για την συμμετοχή των κομμάτων στην Β' κατανομή.

Αποτελέσματα των εκλογών

Κόμμα	Ψήφοι	Ποσοστό %	Έδρες
ΕΡΕ	2,347,827	50,81	176
ΕΚ- Πρ.	1,555,442	33,66	100
ΠΑΜΕ	675,867	14,63	24

Σχόλιο: Το ποσοστό της ΕΡΕ ήταν μεγαλύτερο κατά 1,59 ποσοστό μονάδες εκείνου του Παπάγου το 1952 (50,81 – 49,22) 1,59 και κατά 8,64 μεγαλύτερο εκείνου του 1958 (50,81 – 41,17).

Εκλογές 1963

Κατά τις εκλογές του 1961 υπάρχει έντονη αντίδραση ΕΚ και ΕΔΑ για τις συνθήκες διεξαγωγής των εκλογών. Έτσι διεξάγονται νέες εκλογές στις 3/11/1963. Το κλίμα δεν ήταν και το καλύτερο στη διάρκεια διεξαγωγής των εκλογών. Παράλληλα ούτε η στάση της αστυνομίας ήταν η πρόβουσα, αλλά παρόλ' αυτά οι εκλογές διεξήχθησαν σε φιλελεύθερο κλίμα.

Τα κόμματα που έλαβαν μέρος ήταν τα εξής:

Κόμμα	Ψήφοι	Ποσοστό %	Έδρες
ΕΡΕ	1,837,377	39,37	132
ΕΚ	1,962,070	42,04	138
ΕΔΑ	669,267	14,35	28
ΚΠ	173,981	3,73	2

Σχόλιο: Η ΕΡΕ στον προεκλογικό αγώνα πρόβαλε την οικονομική πολιτική της οκταετίας της, των ευρωπαϊκό προσανατολισμό της και την ανάγκη να γίνει πιο ισχυρή και αποτελεσματική η εκτελεστική εξουσία. Κατηγόρησε την ΕΚ και την ΕΔΑ ότι « Εκμετελλεύονται την δολοφονία του Γρ.Λαμπράκη κατά τρόπο που δυσφημεί την δικαιοσύνη και την χώρα »

Εκλογές 1964

Η κοινοβουλευτική – κυβέρνηση αστάθεια συνεχίζετε αφού η μία κυβέρνηση διαδέχεται την άλλη, γιατί κανένα κόμμα δεν κέρδισε την αυτόνομη κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Ορίζονται έτσι οι νέες εκλογές στις 16/2/1964 ύστερα από διάλυση της βουλής από το Γ,Παπανδρέου.

Οι εκλογές αυτές έδωσαν τα εξής αποτελέσματα:
Έγκυρα ψηφοδέλτια 4,598,839. Έλαβαν:

Κόμμα	Ψήφοι	Ποσοστό %	Έδρες
ΕΚ	2,424,477	52,72	171
ΕΡΕ-ΚΠ	1,621,546	35,26	101

«Δικτατορία των Συνταγματαρχών»..1967..

Ακόμη μια φορά η Ελλάδα περνά από δικτατορικά καθεστώτα, εμφύλιους που την στιγματίζουν βαθιά. Μια δεκαετία θανάτων, εκμετάλλευσης και ανδραποδισμού. Η Ελλάδα που γέννησε την Δημοκρατία για ακόμη μια φορά κτυπιέται από την « Δικτατορία των Συνταγματαρχών ». Ύστερα από επτά χρόνια τρομοκρατίας διεξάγονται εκλογές στις 17/11/1974. Παρατηρείται η ίδρυση και των δύο μεγάλων κομμάτων από τον Α.Παπανδρέου το ΠΑΣΟΚ και από τον Κ.Καραμανλή η ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ Γ' ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ (1974 - 1997)

Αναπληρωματικές εκλογές του 1975 και η διάλυση της Βουλής

Τέσσερις ημέρες μετά τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος (8/12/1974) παραιτήθηκε από το αξίωμα του ο βουλευτής Κέρκυρας της Ν.Δ και επί χρόνια πρώην υπουργός Σπ.Θεοτόκης.Ο λόγος παραίτησης του ήταν η διαφωνία του για τη στάση της Ν.Δ, δηλαδή του Κ.Καραμανλή στο δημοψήφισμα, διότι δεν υποστήριξε την Βασιλευόμενη Δημοκρατία και διότι « δεν διεσαφήνισε τας ακριβείς προθέσεις της δια το περιεχόμενο του νέου συντάγματος ».

Η κυβέρνηση Καραμανλή είχε επαναφέρει σε ισχύ με τη Συνταγματική Πράξη της 1/8/1974 το Σύνταγμα του 1952, κατ' εξαίρεση δεν είχε επαναφέρει τη διάταξη, την ορίζουσα ως μορφή πολιτεύματος τη Βασιλευόμενη Δημοκρατία, γεγονός που προκάλεσε την οργή των φιλοβασιλικών. Δημοψήφισμα είχε διενεργηθεί στις 29/7/1973 διότι η Χούντα με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου είχε καταργήσει τη Βασιλευόμενη Δημοκρατία και είχε ανακηρύξει ως πολίτευμα την Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Ο λαός συντριπτικά με το 69,18% ζητά την Αβασίλευτη Δημοκρατία έναντι του 30,82%. Στη συνέχεια διεξάγονται νέες εκλογές στις 20/4/1975.

Κόμμα Ψήφοι Ποσοστό %
ΠΑΣΟΚ 24,378 50,38
ΝΔ 20,448 42,42
Ανεξάρτητος 3,472 7,20

Σχόλιο: Διάσπαση της ΝΔ. Η Βουλή του 1974 διαλύεται 1 χρόνο πριν λήξει η θητεία της. Λειτουργεί ως Αναθεωρητική Βουλή αφού αναθεωρεί το Σύνταγμα του 1952 που καταλήγει στο Σύνταγμα του 1975 το οποίο στο άρθρο 1 παρ. 1 ότι «Το πολίτευμα στην Ελλάδα είναι ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΜΕΝΗ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ». Το Σύνταγμα του 1975 παραχωρεί στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας παντοδυναμία η οποία περιορίζεται το 1986.

Εκλογές 1977

Ύστερα από πάμπολλες αλλαγές στο πολιτικό, οικονομικό αλλά και στο κοινωνικό προσκήνιο της Ελλάδας ο Καραμανλής σίγουρος για την νίκη του εισηγείται την διεξαγωγή νέων εκλογών στις 20/11/1977.

Αποτελέσματα

Κόμμα Ψήφοι Έδρες Ποσοστό %

ΝΔ 2,146,360 171 41,84

ΠΑΣΟΚ 1,300,025 93 25,34

ΕΔΗΚ 612,786 16 11,95

ΚΚΕ 480,272 9 3,36

ΕΠ 349,988 5 6,82

Συμμαχία κομμάτων: ΕΔΑ, ΚΚΕεσωτ., Σοσιαλιστική Πρωτοβουλία, Σοσιαλιστική Πορεία και Χριστιανική

Δημοκρατία 139,356 2 2,72

Κόμμα Νεοφιλελευθέρων 55,494 2 1,07

Σχόλιο: Στις εκλογές έλαβαν μέρος επτά κόμματα. Η ΕΠ ήταν ο κομματικός σχηματισμός της ακροδεξιάς και των βασιλικών με επικεφαλής τον Στέφανο Στεφανόπουλο.

Εκλογές 1981

Οι εκλογές διεξάγονται στις 18/10/1981 ένα μήνα πριν λήξει η θητεία της βουλής λόγω διαφόρων πολιτικών αλλά και οικονομικών προβλημάτων. Αξιοσημείωτο είναι η εντυπωσιακή άνοδος του ΠΑΣΟΚ το οποίο αν και ήταν κόμμα μικρό σε περίοδο δημιουργίας κατάφερε να τερματίσει πολύ ψηλά στον πολιτικό στίβο του 1981.

Κόμμα Ψήφοι Ποσοστό % Έδρες

ΝΔ 2,034,496 35,88 115

ΠΑΣΟΚ 2,726,209 48,07 172

ΚΚΕ 620,302 10,94 13

ΚΚΕεσωτ. 76,404 1,35 -

ΚΟΔΗΣΟ 40,126 0,71 -

ΕΔΗΚ 22,763 0,40 -

Σχόλιο: Η άνοδος του ΠΑΣΟΚ πράγματι ήταν εντυπωσιακή, διότι είχαν περέσει μόνο 7 χρόνια από την ίδρυση του και σε όλο αυτό το διάστημα είχε ακολουθήσει-παρά τα αρχικά εσωτερικά προβλήματα- μια δυναμική πορεία. Το 48% ήταν βέβαια μικρότερο του 53% που είχε λάβει η ΕΚ το 1964, αλλά ήταν από τα μεγαλύτερα ποσοστά που είχαν σημειωθεί στην Ελλάδα.

Διάλυση Βουλής 1981 και διεξαγωγή εκλογών 1985

Η Βουλή του 1981 διαλύεται το Μάιο του 1985 και η διεξαγωγή των εκλογών γίνεται στις 2/6/1985. Ο Α.Παπανδρέου ανακοινώνει τη διάλυση της Βουλής. Χαρακτηριστικό των εκλογών για ακόμη μια φορά ο νέος εκλογικός νόμος τον οποίο το ΠΑΣΟΚ εμφάνισε ως σύστημα απλής αναλογικής και καταργεί το 17% της Β' κατανομής. Η βουλή του 1985 είναι από τις λίγες που εξάντλησαν τη θητεία τους.

Τα αποτελέσματα τα Πανελλαδικά

Κόμμα Ποσοστό % Έδρες

ΠΑΣΟΚ 45,8 161

ΝΔ 40,8 126

ΚΚΕ 9,8 12

ΚΚΕεσωτ. 1,8 1

Σχόλιο:

Το ΠΑΣΟΚ• έχασε από το 1981 2,27%

Η ΝΔ κέρδισε από το 1981 4,92%•

Το ΚΚΕ έχασε• από το 1981 1,06%

Το ΚΚΕεσωτ. Κέρδισε από το 1981• 0,45%

Εκλογές 1989

Μετά από τέσσερα χρόνια διεξάγονται νέες εκλογές το 1989 στις 18 Ιουνίου. Ο εκλογικός νόμος ευνοεί το ΠΑΣΟΚ ενώ η ΝΔ αρχίζει να ανακτά το χαμένο έδαφος. Μεταξύ της περιόδου του 1985 – 1989 μεγάλη απειλή συγκλονίζει την Ελλάδα η οποία σχεδόν οδηγείται σε πόλεμο με την Τουρκία ο οποίος και αποφεύγεται. Η αντιπολίτευση εκμεταλλεύεται άριστα την ασθένεια του Α.Παπανδρέου αλλά και την προσωπική του ζωή σε μεγάλο βαθμό με αποτέλεσμα να ενισχυθεί η ΝΔ.

Τα αποτελέσματα τα Πανελλαδικά

Κόμμα Ψήφοι Ποσοστό % Έδρες

ΝΔ 2,887,488 44,28 145

ΠΑΣΟΚ 2,551,518 39,13 125

Συνασπισμός Αριστεράς 855,944 13,13 28

ΔΗΑΝΑ 65,614 1,01 1

Συνδιασμος Μουσουλμάνων 25,099 0,39 1

Σχόλιο: Όπως προαναφέραμε πιο πάνω, η Ελλάδα έφτασε στα πρόθυρα του πολέμου με την Τουρκία. Αλλά ενώ από την κρίση αυτή βγήκε ενισχυμένη και κέρδισε τις εντυπώσεις, άρχισε αμέσως μετά την κρίση μια νέα πολιτική προσέγγιση για την εξασφάλιση της ειρηνικής συνύπαρξης. Αποκορύφωμα αυτής της νέας πολιτικής ήταν η συνάντηση του Α.Παπανδρέου και του Τουρκου Πρωθυπουργού Οζάλ στο Ντάβος της Ελβετίας.

Αφού οι εκλογές στις 18 Ιουνίου δεν έδωσαν σε κανένα κόμμα την κοινοβουλευτική αυτονομία, λόγω του εκλογικού νόμου. Χαρακτηριστικό των εκλογών αυτών είναι η συνεργασία της ΝΔ με τις Αριστερές δυνάμεις

αφού ο Κ.Μητσοτάκης είχε δείξει κάθε καλή θέληση να αποδεχτεί την Αριστερά.

Αποτελέσματα εκλογών 1993

Επί εγγεγραμμένων 8,861,833 εκλογέων, ψηφισάντων 7,019,925 και 6,900,311 εγκύρων ψηφοδελτίων.

Κόμμα Ψήφοι Ποσοστό % Έδρες

ΝΔ 3,093,479 49,19 148

ΠΑΣΟΚ 2,724,334 40,68 128

Συνασπισμός Αριστεράς 734,611 10,97 21

Οικολόγοι – Εναλλακτικοί 39,158 0,58

1

Συνδιασμός Μουσουλμάνων 24,623 0,37 1

Ανεξάρτητοι 10,972 0,16 1

« Ψήφος Κατσίκη »

Εκλογές 1990

Το 1990 σχηματίζεται οικουμενική κυβέρνηση από τον Ξ.Ζολώτα αφού δεν μπορούσε κανένα κόμμα να έχει απόλυτη κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Στις 8/4/1990 μετά από απόφαση όλων διενεργούνται εκλογές. Ο Ζολώτας παραιτείται και την Πρωθυπουργία την αναλαμβάνει ο Ι.Γρίβας, πρόεδρος του Αρείου Πάγου ως υπηρεσιακός πρωθυπουργός.

Κόμμα Ψήφοι Ποσοστό % Έδρες

ΝΔ 3,088,137 46,8 150

ΠΑΣΟΚ 2,543,042 38,61 123

Συνασπισμός 677,059 10,28 19

Οικολόγοι Εναλλακτικοί 50,868 1,26 2

ΔΗΝΑ 44,077 0,67 1

Δημοκρατική Συνεργασία Λευκάδας 10,395 0,16 1

Δημοκρατική Συνεργασία Κεφαλονίας 13,700 0,21 1

Δημοκρατική Συνεργασία Ζακύνθου 12,961 0,19 1

Δημοκρατική Συνεργασία Σάμου 17,098 0,26 1

Συνδιασμός «Εμπιστοσύνη» 29,547 0,45 1

Σχόλιο: Με την « Ψήφο Κατσίκη » κι αφού ο Μητσοτάκης είχε 150 έδρες σχηματίζει κυβέρνηση με 150+1.

Κόμμα Ψήφοι Ποσοστό Έδρες

ΠΑΣΟΚ 3235017 46,88 170
ΝΔ 2,711,737 39,30 111
Πολιτική Άνοιξη 336,460 4,88 10
ΚΚΕ 313,001 4,54 9
Συνασπισμός 202,849 2,94 0

Σχόλιο: Η κυβέρνηση του 1990 παρατήθηκε αφού ο βουλευτής της ΝΔ Σιμπιλιώτης ανεξαρτοποιείται από το κόμμα. Έτσι διενεργήθηκαν εκλογές στις 10/10/1993 νέες εκλογές.

Εκλογές 50 χρόνια

Πενήντα χρόνια μετά τις μεταπολεμικές εκλογές στις 31/3/1946

• Κοινοβουλευτισμό έχουμε 43 χρόνια εκτός των 7 χρόνων δικτατορίας.

• Διενεργήθηκαν 18 φορές εκλογές,

18 εκλογές με τρία διαφορετικά εκλογικά• συστήματα.

(απλή αναλογική, ενισχυμένη με όριο το 17% και το 25% πλειοψηφιακό, τριφασικό)

Ο Α.Παπανδρέου πεθαίνει στις 22/6/1996. •

Στις • 22/9/1996 διεξάγονται νέες εκλογές στις οποίες αναδिकνύεται Πρωθυπουργός ο Κ.Σιμίτης.

Κόμμα Ψήφοι Ποσοστό % Έδρες
ΠΑΣΟΚ 2804404 41,49 162
ΝΔ 2576360 38,12 108
ΚΚΕ 378604 5,61 11
Συνασπισμός 345194 5,12 10
ΔΗΚΚΙ 299392 4,43 9
Λοιπά κόμματα 376095 5,23 0

Σχόλιο: Το ΔΗΚΚΙ, με πρόεδρο τον πρώην Υπουργό του ΠΑΣΟΚ Δ.Τσοβόλα, είχε σχηματίσει μετά την αποχώρηση του Δ.Τσοβόλα τον Δεκέμβριο 1994 από το ΠΑΣΟΚ. Εμφανίστηκε δε στις εκλογές με συναισθήματα που θύμιζαν το ΠΑΣΟΚ του 1981. Εμφανίζεται επίσης πολιτική σταθερότητα κι ακόμη μια φορά επικράτηση του ΠΑΣΟΚ.

100 ΧΡΟΝΙΑ ΕΚΛΟΓΕΣ

Από τον Δελιγιάννη και τον Βενιζέλο ως τον Καραμανλή τον « Γέρο », τον Παπανδρέου και το Σιμίτη.

Μια βδομάδα πριν από τις εκλογές της 9ης Απριλίου η Ελευθεροτυπία επιχειρεί μια αποκαλυπτική αναδρομή στις κάλπες του 2000 στην Ελλάδα. Συνολικά 32 εκλογικές αναμετρήσεις έγιναν με 13 διαφορετικά εκλογικά συστήματα τα περισσότερα κομμένα και ραμμένα στα μέτρα του κόμματος που κυβερνούσε. Πολλές φορές οι κάλπες έβγαλαν εκπλήξεις αλλά και πολλές φορές ασκήθηκε βία ή έγινε νοθεία και με τη βοήθεια του εκλογικού συστήματος με αποτέλεσμα το πρώτο κόμμα σε ψήφους να έρθει σε έδρες (1928 – 1956). Έγιναν επίσης και βασιλικά πραξικοπήματα, ανατροπή της λαϊκής βούλησης όπως και κινήματα ακόμη και τη νύχτα των εκλογών (Πλαστήρα 1933).

ΝΙΚΗ ΔΕΣΜΕΥΣΗΣ

Κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ με 156 – 158 έδρες αλλά παράλληλα εμφανίζεται αρκετά ενισχυμένος και ο Καραμανλής. Αύξησαν τα ποσοστά τους και τα δύο μεγάλα κόμματα. Ο Σιμίτης παραμένει αδιαφιλονίκητος στο ΠΑΣΟΚ. Ο Καραμανλής ως στις εννέα το βράδυ πίστευε ότι είχε κατακτήσει το τρόπαιο, όμως αργότερα όλα άλλαξαν με λίγες χιλιάδες ψήφους.

Κόμμα Έδρες
ΠΑΣΟΚ 158
ΝΔ 125
ΚΚΕ 11
Συνασπισμός 6
ΔΗΚΚ -

ΘΡΙΑΜΒΟ ΔΙΚΟΜΜΑΤΙΣΜΟΥ

Την ώρα που γράφονταν αυτές οι γραμμές ήταν αδύνατο να προβλεφθεί το τελικό αποτέλεσμα. Όμως τα πρώτα συμπεράσματα δεν είναι δύσκολο να εξαχθούν. Το πρώτο και αδιαμφισβήτητο γεγονός είναι ότι ο δικομματισμός ξεπέρασε κάθε προηγούμενο και μάλιστα με προεκλογική περίοδο χωρίς ιδιαίτερη ένταση. Παρόλ' αυτά η πόλωση του εκλογικού σώματος αποδείχθηκε πρωτοφανής.

Εκλογές 2004

Οι εκλογές απέκτησαν σταθερό χαρακτήρα αφού πλέον έγινε ένας τυπικός θεσμός, ο οποίος διεξάγεται κάθε τέσσερα χρόνια.. Έτσι με την λήξη της θητείας της κυβέρνησης του 2000 διενεργούνται νέες εκλογές στις 7 Μαρτίου 2004. Έτσι ύστερα από μια δεκαετία κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ η ΝΔ η οποία το 2000 είχε χάσει για πολύ λίγους ψήφους, αναδεικνύεται κυβέρνηση με Πρωθυπουργό τον Κ.Καραμανλή με ποσοστό γύρω στο 46%.